

ΠΟΙΚΙΛΗΣΤΟΑ

„ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ“

ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΠΡΟΕΔΡΟΥ

Άγαπητοί φίλοι,

Έλαβον και έφρέτος την «Ποικίλην Στοά» και σās εύχαριστώ. Θαυμάζω την εύγενή και Έθνικωτάτην έπιμονήν σας προς εξακολούθησιν Έργου, έθνωφελούς μὲν υπό πāsαν έποχην, αλλά και άχαρίστου....

Άπό δεκαετηρίδων ήδη ή «Ποικίλη Στοά» προσφέρει πολυτίμους έιδουλεύσεις εις την ήθικήν και πνευματικήν άνθρωσιν και ενίσχυσιν της έλληνικής φυλής. Έχετε το ύπ' όψει και μη άπαυδησητε έργαζόμενοι και κοπιώντες. Σās συγχάριζω και πάλιν, εύχόμενος τὰ βέλτιστα ύπερ του ώφαιου σας Έργου. Έξαιρετικώς εκτιμώ αυτό και μη δυνάμενος ν' άρνηθώ την εν τή «Ποικίλη Στοά» συμμετοχήν μου, έπιστέλλω ύμιν πρόχειρον συμβολήν περι της «Γαλλικής Έπαναστάσεως».

Μετὰ πολλής άγάπης
Έμέτερος

Άθήναι 26 Ιουλίου 1912

Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

(Ίστορικη αυτης Έξέλιξις και Πρόδρομοι)

ΤΕΤΟΝΟΣ, προφορισμένον να επιδράτη επί των τυχών και της σταδιοδρομίας όλης της άνθρωπότητας, δέν δύναται να θεωρηθῆ ως μερονομηνη πράξις λαού, επιζητούντος βελτίωσιν καταστάσεως. Η άνακήρυξις των δικαιών του άνθρώπου και του πολιτου, ήτις εινε τó και' έξοχήν σύμβολον της νεωτέρας κοινωνίας, κατέστησε την γαλλικήν έπα

νάστασιν καθαρώς άνθρωπινήν. Αί πρό αυτης, και περιορίζομαι εις την άγγλικήν, την των Κάτω Χωρών, την άμερικανικήν επί τέλους, άπέβλεπον εις τοπικά μίλλον ή καθολικά συμφέροντα, εις έθνικά και πολιτικά. Τούναντίον ή γαλλική ειχε πρόγραμμα την παλινόρθωσιν της δικαιοσύνης, κανονισμούσ της εν τή κότμη τούτω πράγματα κατά τὰ κελεύματα του λόγου και της άνθρωπίνης άλληλεγγύης.

Έκ τούτου ο παγκόσμιος χαρματή της γαλλικής έπαναστάσεως. Έξελίχθη εν Παριτίοις και εν Γαλλία, άλλ' ο αντίκτυπος αυτης κατέστη αισθητός και' άπαντα την ιδρύγειον: αυτουργός ο γαλλικός λαός, αλλά κατά τó μίλλον ή ήττον συνεργοί, συγχρόνος ή βραδύτερον, άπαντες οι λαοί, ανεξαρτήτως χρώματος, θρησκευτικού δόγματος, έθνικής ή ιστορικής προσλεύσεως. Και σήμεραν κατά την ενε τιών σιγμήν, και' ήν χαράσσω τās γραμμάς αυτας, άπαντα ή άνθρωπότης εν τή επιδιώξει γενναιοτέρας εκπολιτιστικής σταδιοδρομίας συνεχίζει τó έργον της γαλλικής επαναστάσεως: συναιθάνεται υπό τινά έποχην, ότι τó έργον τούτω δέν εινε τó δημοόργημα αυτης ή εκείνης της έθνικής συνειδήσεως ή ιδέας, αλλά της παγκοσμίου ιδέας.

Η γαλλική επανάστασις έσγεν από των πρώτων ήμερών αυτης θεριμός θιαυμασίας, άλλά και φανατικούς κατηγορούς. Παρά των πρώτων εξαρχαιερίθη ός τó μέγιστον των έργων της νεωτέρας ιστορίας, παρά των δευτέρων ός τó έργον του Σατανά.

Ο Γερμανός φιλόσοφος Φίχτης κατά τās πρώτας ήμέρας της επαναστάσεως, άμυνόμενος ύπερ αυτης, έγραψε θιαυμασίας πελλίδας, βιοτηριζον τó δόγμα, ότι οι λαοί έχουσι τó άπόλυτον δικαίωμα να μεταβάλλωσι τó κοινωνικόν και πολιτικόν αυτων καθεστώς, εν ή περιπτώσει τούτω δέν άνταποκρίνεται προς τόν τελικόν των άνθρωπίνων κοινωνιών σκοπόν. Και μετ' αυτον λεγειών θιαματιών άπανταχού του κόσμου έζηρε τó έργον της επαναστάσεως, κηρύξατα αυτό ως άπρητηίαν νέας κοινωνικής και πολιτικής τάσεως, έρειδυμένης επί της αναγνωρίσεως της άνθρωπίνης ίσοτιμίας και άλληλεγγύης. Άφ' έτέρου οι πολέμοι της επαναστάσεως, πρώτου δόντος τó και' αυτης σύνθημα του μεγάλου Άγγλου ήήτορος Έδμόνδου Μπούρκε χαρακτηρίζουσιν αυτήν ως γεγονός επιβλαβέστατα επιδράσαν επί των άνθρωπίνων πραγμάτων.

Επικειλούμενος ο έπιφανής άνήρ τὰ γεγονότα της ιστορίας ισχυρίζεται, ότι αυτη πρέπει να χρησιμεύη εις την άνεργειαν των άνθρώπων «ός τó διδακτικώτατον των μαθημάτων» και οίονει συνεχίζει την περι της πραγματικής ίστορίας θεωρίαν του Ηολβίου, διδάσκοντος ότι εινε «άληθινωτίτη παιδεία και γυμνασία προς τās πολιτικές κηάξεις» καλλίστην δε παιδείαν ήγητέον προς άληθινόν βίον την εκ της πραγματικής ιστορίας προσγινομένην έμπειρίαν. (*)

Κατακρίνων ο Μπούρκε την θεωρίαν της κοινωνικής Συνθήκης, του Εδουγγελίου τούτου της επαναστάσεως, λέγει προς τοις άλλοις, ότι ή ιστορία εινε ή έρα δύναμις του χρόνου, παρεχούσα ταις συμήσεσι των άνθρώπων τó κρησ των αιωνίων άρχών. Άλλ' άτυχώς οι λαοί δέν πορίζονται όσα ήδύναντο μαθήματα ήθικής εκ της Ίστορίας. Αυτη εινε μέγα βιβλίον ήνεφεγμένον προς διδα

(*) Ίστορ. Α'. 1—4.

σκαλίαν, παρέχουσα εις τὸ μέλλον τὰ πορίσματα τῆς σοφίας τοῦ παρελθόντος ἄλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον λαμβάνονται ἐξ αὐτῆς τὰ ὄπλα, τὰ πρόσφορα πρὸς ἀνατροπὴν τῆς ὑφισταμένης τάξεως. (*)

Ἐκ τῶν νέων ἱστορικῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ὁ Ταίη ἐμελέτησεν

VOLTAIRE

αὐτήν, μεταχειρισθεὶς τὸν φαιδὸν καὶ τὴν μέθοδον τοῦ φυσιοδύρου, ἀναλύσας τὰ φαινόμενα καὶ τὰ πρόσωπα τοῦ μεγάλου τούτου γεγονότος ὡς ἀνατόμος, πολλάκις τρυχὸς εἰς τὰς κρίσεις. Ἡ μέθοδος τοῦ ἱστορικοῦ ἐξελέσσεται ἐν τῇ ἀναλύσει ταύτῃ μετ' αὐστηρότητος ἀντικειμενικῆς, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἡ μέθοδος αὕτη χρησιμποιεῖται κατὰ τὸ σημερινὸν καὶ τὴν ἐκ τῶν προτέρων βούλησιν αὐτοῦ, τὴν ὑποκειμενικότητα, τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ παρατηρήσῃ τὰ πράγματα οὐχὶ ὅπως ἐγένοντο, ἀλλ' ὅπως αὐτὸς ἐφαντάσθη. Ἐντέθεν ἡ πλημμυρῆς, ἡ

ἀνειλικρινὴς πολλὰκις χρῆσις τοῦ ἱστορικοῦ ὀλιγοῦ. Ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ περιστάσει ὁ σκοπὸς τῆς ἱστορίας δὲν ἐκκληροῦται, τὰ συμβάντα δὲν ἐκτίθενται ὅπως συνέβησαν, ἡ εἰκὼν παραμορφοῦται, ὁ δὲ ἀναγνώτης δὲν λαμβάνει τὰ πρέποντα διδάγματα, κρίνον τὰ γεγονότα ἀκριβοδικαίως καὶ ὀφιστάμενος τὴν ἐπιρροὴν αὐτῶν ἐν τῷ κοινωνικῷ καὶ πολιτικῷ βίῳ.

Ὡς πῶς ὁρῶντες τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἐξελέξει, καὶ ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις δέον νὰ ἐρευνηθῇ καὶ νὰ μελετηθῇ μετ' ἀμεροληψίας, ἀνευ προκαταλήψεως. Ὑπῆρξεν αὕτη ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα μακρῶς ἀπὸ αἰῶνων προκατασκευῆς τῆς νεωτέρης εὐρωπαϊκῆς ἀνθρωπότητος. Αἱ πρὸ αὐτῆς ἀπέπειραι ἐν τούτῳ ἡ ἐκείνῳ τῷ τμήματι τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπειροῦ, τοικαὶ μερικαί, δὲν ἔσχον τὴν καθολικότητα, ἣν ἔλαβεν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, ἐν Γαλλίᾳ κατὰ πρῶτον, ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ ἀκολούθως, ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις. Ἐξεδηλώθη αὕτη ἐν τῇ πρόσφορῳ στιγμῇ, ἐν

(*) Reflections on the Revolution in France.

τῷ προσήκοντι χρόνῳ καὶ τόπῳ. Τελευτώντος τοῦ αἰῶνος ἐκείνου τοῦ φωτισμοῦ, καὶ ὅν ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ δύναμις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐξεδηλώθη ἐν πάσῃ αὐτῆς τῇ ἐναργείᾳ, ὁ γαλλικὸς λαὸς ἔσχε συνειδηθῆναι τῶν δικαίων αὐτοῦ καὶ καθηκόντων ὑπὲρ πάντα σύγχρονον. Ὁ ἀνθρώπος ἠξήσατο σκεπτόμενος, ἀλλ' ἄμα καὶ ῥέπειν πρὸς δεξιὰν. Ἐν ἔτει 1789 ἀπεκαλύφθη τὸ ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἐν τοῖς ἀδύταις τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως προκατασκευαζόμενον γεγονός. Ἐν ἐπισήμῳ συνεδρίῳ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ τελεῖται ἱερὰ μυσταγωγία, ἡ διακήρυξις τῶν δικαίων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου.

Πρῶται ν' ἀναδράμῃ ὁ μελετῶν τὸ μέγα τοῦτο γεγονός εἰς τὰ βιβλία τοῦ παρελθόντος, ἵνα συλλάβῃ τὴν πρώτην ἀκτίνα τοῦ ἡλίου τῆς Ἐπαναστάσεως.

Μετὰ τὴν κατατροπὴν τοῦ ἐλληνορωμαϊκοῦ πολιτικοῦ ὁ ἀνθρώπος μονοουχὶ εἶχε λησμονήσῃ ἑαυτὸν. Ὁ κατακλισμός τῶν βαρβάρων λαῶν, κατακηρῖνται ἀπάσας σχεδὸν τὰς χώρας, ἐν αἷς ἀνεπιτήρητῃ ἡ ἀνθρωπίνῃ ἡμέρωσις, κατακάλυψε τὰ πάντα. Τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου στερεῖται τῆς δημιουργικῆς ἐκείνης δυνάμεως, ἣτις εἶνε ἀναγκαῖα πρὸς ὀργάνωσιν εὐκόσμου πολιτικῆς κοινωνίας, δυναμένης νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου καὶ ν' ἀποκαλύψῃ εἰς αὐτὸν τὸ μυστήριον τῆς ζωῆς καὶ τῆς δημιουργίας. Οἱ βάρβαροι ἐμφοροῦνται ἀτομικῆς συνειδήσεως καὶ ἐλευθερίας, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐλευθερίαν ταύτην ἀντιλαμβάνονται τοῦ δικαίου αὐτῶν ὑπὸ τὴν ἀγριωτέραν ἔγνωσαν ὡς *faustrecht*, ὡς δίκαιον τῆς ἰσχύος καὶ τῆς παρῆς.

Ὁ πολιτισμός, ἡ ἠθικὴ τάξις, δὲν κατανοεῖται ἐν τῇ πλήρει αὐτοῦ σημασίᾳ. Ὡς ἐν τοῖς παλαιαῖσι χρόνοις τῆς ἱστορίας, τὸ ἄτομον μάχεται πρὸς τὸ ἄτομον ἀνωικτηριότητος. Ἡ πρωτόγονος, ἡ φυσικὴ κατάσταση, ὁ φυσικὸς ἀνθρώπος τὸ πῦν, ὁ κοινωνικὸς οὐδὲν ἢ ἐλάχιστον. Τοιαύτη εἶνε ἡ εἰκὼν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας, ἀπὸ τῆς Μεταναστεύσεως τῶν βαρβάρων λαῶν ἀπὸ τοῦ βορρῆ εἰς τὰς χώρας τῆς μεσημβρίας, μέχρι τοῦ δεκάτου ἑβδόμου καὶ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, ὅπότε ἄρχεται ἐγκαθισταμένη καὶ κορομημένη ἔγνωμος τις κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ τάξις, προάγγελος ὀριστικωτέρας καὶ μονιμοτέρας συντάξεως τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας καὶ ἀλληλεγγύης. Παρέρχεται τὸ ἔτος 1,000. Οἱ Χιλιастαί, οἱ πιστεύοντες εἰς τὴν ἐπιχειρήσασαν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο κατατροπὴν τοῦ κόσμου, ἀναπνέουσιν ἐπὶ τέλους. Παρήλθεν ὁ κίνδυνος καὶ ὁ ἀνθρώπος ἄρχεται σκεπτόμενος περὶ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πραγμάτων. Αἱ δύο μεγάλαι δυνάμεις, αἱ ἐξεληθῶσαι ἀπὸ τῶν κόλπων τῆς νέας εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας, ἐπιδιοκρούσας διὰ τοῦ πυρός καὶ τοῦ αἰθέρου τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς σύνθεσιν καὶ ἀποκατάστασιν, ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Πολιτεία, ὅτε μὲν ἐχθραὶ καὶ πολέμοι, ὅτε δὲ φίλοι καὶ σύμμαχοι, παρὰ τὰς ἐγωιστικὰς αὐτῶν σκοπὰς, συντρέχουσιν εἰς τὸ μέγα ἔργον τῆς ἀνθρωπίνης προόδου. Ἡ Ἐκκλησία, ἀπὸ αἰῶνων ἤδη ἐμπροσποικυμένη ἐν τῇ Ἐσπερίᾳ ὑπὸ τοῦ ὑπερτάτου τῆς Ρώμης Ποντίφικως, κατακτᾷ δυνάμιν ὀτημέραι ἐπὶ τῆς συνειδήσεως τῶν λαῶν, ἡ Πολιτεία μετὰ τὴν πρώτην δημιουργίαν τοῦ κράτους τοῦ Μεγάλου Καρόλου, ἀποπυκνώνεται μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰδριτοῦ, συγκεντρῶν τὰ κοινωνικὰ στοιχεῖα, παρὰ τὰς διαπαιτικὰς αὐτῶν σκοπὰς. Αἱ τῶν κοικίλων τοῦτων καὶ ἀντιθέτων δυνάμεις καταρροῦται πρὸς τὰς κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν σύνθεσιν ἀρχομένου

τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος. Ὁ Πάπας τῆς Ῥώμης διδάσκει per fas et nefas, ἀπὸ τοῦ Καπιτωλίου τῆς Αἰωνίας Πόλεως συνεχίζων τὰς παραδόσεις τοῦ ρωμαϊκοῦ Καισαρισμοῦ καὶ πραγματῶν τὴν περιώνυμον ρῆσιν τοῦ Ἀκρινάτου, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ἐκ πνεύματος καὶ σώματος, ὁφείλει δὲ τὸ σῶμα νὰ

* ΣΥΝΑΥΛΙΑ *

υποτάσσεται εἰς τὸ πνεῦμα,

κατὰ τοὺς νόμους τῆς φύσεως, ἐν δὲ τῷ ἱστορικῷ βίῳ τοῦ ἀνθρώπου, ἐν ᾧ δοκῶν παραλλήλως ἡ Ἐκκλησία, συμβολίζουσα τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ἡ Πολιτεία τὸ σῶμα, ἀναγκασίως ἢ δευτέρω ὁφείλει ὑποταγῆν εἰς τὴν πρώτην. Ταυταῦτη εἶνε ἡ καινοφανὴς θεωρία τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. *Εἰς Θεὸν, εἰς Πάπας, εἰς Αὐτοκράτορα!* Ἀλλ' ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς εἶνε ὁ Πάπας, εἰς ὃν ὁφείλει νὰ ὑποτάσσεται ὁ Αὐτοκράτωρ, καὶ ἐν πραγματικωτέρῃ ἐκδοχῇ τοῦ μεταρρυθτικῆς τοῦ ρωμαϊκοῦ παπι-

σμοῦ, ἡ Πολιτεία εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τῆς βιαστικότητος καὶ τοῦ δικαίου τῆς πυγμῆς, τῆς βίας καὶ τῆς ἰσχύος, κανονίζουσιν τὰ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πράγματα πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ἰσχυροτέρου, μόνη ἡ Ἐκκλησία, χρησιμοποιοῦσα προσκόντους ὅπως δῆποτε τὴν πνευματικὴν αὐτῆς δύναμιν, κατορθοῦσιν νὰ ἐπιβληθῇ ἐπὶ τῆς ἀκαταρτίστου ἀκόμη κοινωνίας. Πάντες ὑποτάσσονται εἰς τὰ κελεύσματα τῆς. Αὐτὸς ὁ Αὐτοκράτωρ ἀναγκάζεται νὰ συνθηκολογήσῃ πρὸς τὸ ἀναθέματος, Ἀλλὰ καθ' ὅσον παρέρχεται ὁ καιρὸς καὶ ἀποκαθίσταται ἡ τάξις, καὶ ἡ ἀνάγκη τῶν νόμων ἀναγορεύεται, ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου ἀποκαλύπτεται ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ. Ἀρχεται ἡ κριτικὴ τοῦ καθεστώτος, ἐν Ἰταλίᾳ τὸ πρῶτον, ἥτις ἐκ τῆς γειτνιασεως αὐτῆς πρὸς τὴν ἐγγυτέραν ἑλληνικὴν Ἀνατολὴν καὶ κληρονόμος τῶν παραδόσεων τῆς παλαιᾶς Ῥώμης καὶ τοῦ δικαίου αὐτῆς, μετὰ τὴν ἐν Ἀρμάλην ἀναζήτησιν τεύχους τῶν Πανδερκτῶν, διδασκόμενον ἐν Βονονίᾳ, λαμβάνει συνειδητὴν ἀνθρωπισμοῦ, τέλειον παραγνωριζομένου ὑπὸ τῶν θεορητικῶν τῆς Ἁγίας Ἐδρας.

Ἐγκαινίζεται ἤδη, ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἀνθρωπίνης ἰδέας, ἀγίων κατὰ τῆς θεοκρατικῆς τάξεως τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ἧς κήρυξι τυγχάνουσιν ἀντιπρόσωποι ὁ Πάπας τῆς Ῥώμης καὶ ὁ Γερμανὸς αὐτοκράτωρ, ἐκδηλώνον ἐνίστη ἀντιπαιδαγωγικῆς ροπῆς, ἀλλ' ἀναγκασθόμενος πλέον ἢ ἄσπ' νὰ ὑποκύψῃ. Οἱ μεγάλοι αἰρεσιάρχαι τῆς ἰδέας ταύτης εἰσονται οἱ πρόδρομοι τῆς μελλούσης ἐπανστασίας.

Πρώτιστος καὶ ἀρχαιότερος πάντων ἔσως εἶνε ὁ ἐκ Ηερσζίας Ἀρνόλδος,

μαθητὴς τοῦ φιλοσόφου Ἀβελάρδου, ὅστις κατήγγειλε πρὸ τῶν συγχρόνων του τὰς καταρτήσεις τοῦ ρωμαϊκοῦ ἱερατείου. Ἐν τῇ κατὰ τοῦ φιλελευθέρου αἰρεσιάρχου καταγγελίᾳ τοῦ Ἁγίου Βερνάρδου, λέγεται ὅτι «ὁ λόγος αὐτοῦ ἦτο μέλι, ἀλλ' ἡ διδασκαλία δηλητήριον» ἢ δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπεν ἄρρητος τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Πάπα». Ὁ Ἀρνόλδος ἐπείρθη νὰ ἐξεγείρῃ τὸν ρωμαϊκὸν λαόν, ἀναδιοργανῶν τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν πολιτείαν καὶ ἐπανορθῶν τὸν πρωτόγονον Χριστιανισμόν, παραμορφωθέντα ἀπὸ τὰ δόγματα τῆς ρωμαϊκῆς Ἐδρας· ἐπέτυχε ταῦτα πρὸς στιγμὴν, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὑπέκυψε, καταδικασθεὶς εἰς θάνατον. Ἀλλ' ἡ ἰδέα, ὑπὲρ τῆς ἡγωνίτης μετὰ ζήλον καὶ ἀρρωτισσεως, δὲν ἐμελλε ν' ἀποθάνῃ. Ὁ καιρὸς δὲν ἦτο ὄριμος ἀκόμη διὰ τὸ δόγμα τῆς ἀνθρωπίνης παλλαγενεσίας. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς τέφρας τῶν μαρτύρων ἀναγεννᾶται ὁ φοῖνιξ τῆς ζωῆς μέχρι τῆς πεπρωμένης ἡμέρας, καθ' ἣν ἡ λάβη σάρκα καὶ ὀστά, πραγματικότης ἢ νέα ἰδέα.

Ἐκ τῆς μεγάλης, τῆς κομποῖτορικῆς συγχροσεως κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς ἐκείνους αἰῶνας μετὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ Πολιτείαν, θεοκρατικῆς καὶ ἀνθρωπίνης ἰδέας, ἀναπτύσσεται κατ' ἀνάγκην ἐν τῇ συνειδήσει τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, καὶ ἰδίᾳ τοῦ Ἰταλικῆ, τοῦ μᾶλλον προσηγμένου ἐν ταῖς τέχναις καὶ ταῖς ἐπιτήμειαις, ὁ Γιβελλινισμός, ἡ νέα ἀντίληψις τῶν πραγμάτων τοῦ βίου τούτου κατὰ τὴν ἑλληνορωμαϊκὴν παράδοσιν. Ὁ Γιβελλινισμός, ὅσος διετυπώθη ὑπὸ τῶν δύο μεγάλων Φλωρεντίνων τοῦ 13ου καὶ 14ου αἰῶνος, τοῦ ὀπτασιαστοῦ τῆς Θείας Κοιμωδίας καὶ τοῦ πολιτικοῦ θεωρητικοῦ τοῦ Ἡγεμόνος, οὔτε εἶνε ἄρρη οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς ἰδέας τῶν χρόνων, καθ' ὅς ἐζησαν καὶ ἐπρωτοτυπίασαν, εἶνε ἡ πρώτη ἐκδήλωσις τῆς πολιτικῆς συνειδήσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, ἐπιδικούντων διὰ τῆς Μοναρχίας (*) καὶ τοῦ Ἡγεμόνος (**) τὴν ἱστορικὴν αὐτῶν σύνθεσιν καὶ δημιουργίαν. Πραγματικὴ ἐπανόστασις, σύμφωνος πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὴν κατάστασιν τῶν χρόνων ἐκείνων, ἐκρήγγεται. Ἡ ἐπανόστασις δ' αὕτη δὲν δύναται νὰ τέλῃ πραγματικῆς ὑποτάξεως ἀνευ λογικωτέρας συντάξεως καὶ ὁργανώσεως τῆς κοινωνίας διὰ τῆς πολιτείας, καὶ ἰδίᾳ τοῦ Ἡγεμόνος. Καθ' ὅσον τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα

⊕ ΕΡΘΣ ΚΑΙ ΨΥΧΗ ⊕

(*) De Monarchia, ἔργον τοῦ Δάντου Ἀλιγγιέρη, ἡ πρώτη περὶ πολιτικῆς θεωρίας τῶν νεωτέρων αἰώνων.

(**) Il Principe τοῦ Νικολάου Μακιαβέλλη.

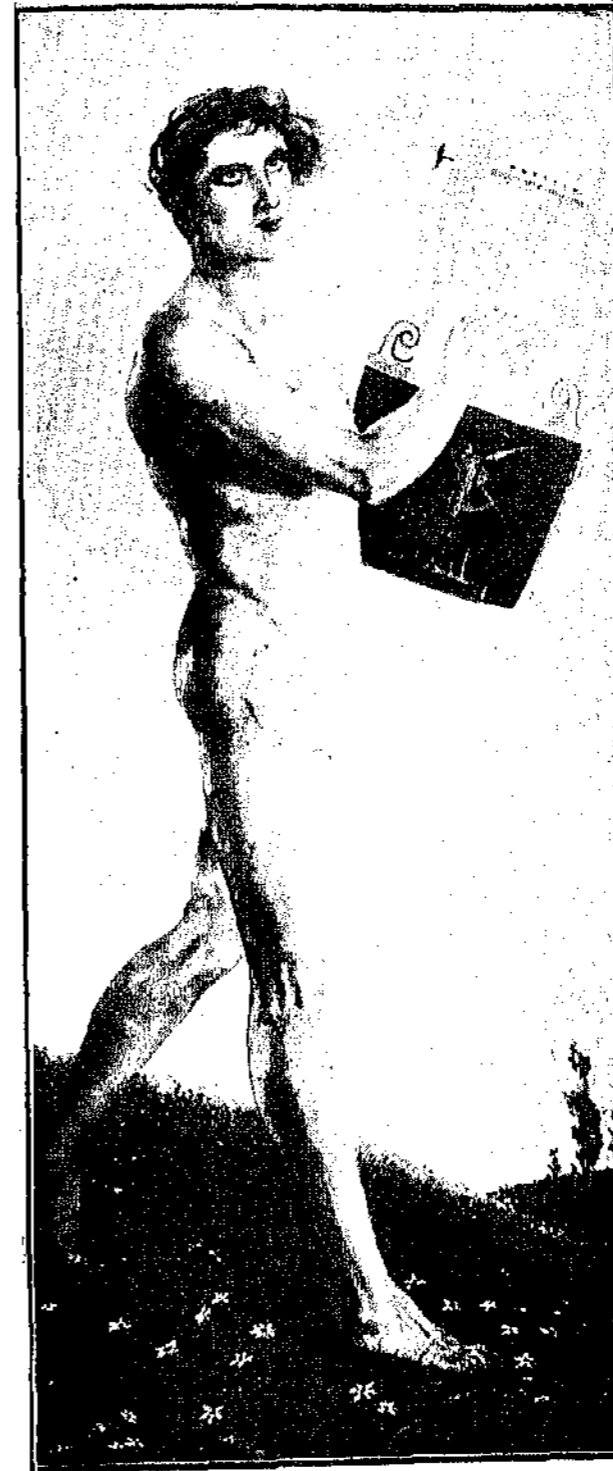
λαμβάνει πληρεστέραν ζωτοῦ συνείδησιν, χειραφετούμενον ἐκ τῆς θανατηφόρου ἀτμοσφαιρας τοῦ θουατιτηρίου, ἐν τοῖς κόλποις τοῦ ὁποίου ἀπὸ αἰῶνων ἔρη τυχάσει, καὶ ἐξέρχεται πλήρες ζωῆς καὶ σφρίγγος, συγκινοῦμενον καὶ ὄρον ἐπὶ τῆς δημοσίας πλατείας, ἢ δὲ ρωμαϊκῆ καὶ γοτθικῆ μητροπόλεως, τὸ θρησκευτικὸν σύμβολον τῆς ὁήμεραι οὐχομένης θεοκρατικῆς ιδέας, παραδίδει τὸ σκήπτρον εἰς τὰ δημοτικά καὶ βασιλικὰ μέγαρα τῆς νέας κοινωνίας, ἢ ἀνάγκη τῆς πολιτείας ὑπὸ λαϊκότεραν ἔννοιαν ἀποκαλύπτεται ἐν τῇ συνείδησει τῆς κοινωνίας. Τίς ἔσται ὁ πολιτικός ἀντιπρόσωπος τῆς ἀνατελλούσης ἐκ τῆς σκοτίας τοῦ μέσου αἰῶνος ἱστορικῆς περιόδου; Ὁ λαός, ἢ δημοκρατία; Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἀκόμη λαός ἐν τῇ πλήρει αὐτοῦ ἐννοίᾳ, ἔχον πραγματικὴν συνείδησιν καθήκοντων καὶ δικαιωμάτων. Ἐν αὐτῇ τῇ Ἰταλίᾳ τῇ λαϊκότερᾳ, τῇ πνευματικότερᾳ, διατελοῦντι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν παραδόσεων τοῦ ρωμαϊκοῦ φρόνου, ὁ λαός, καὶ ὁ grasso καὶ ὁ magro, διεσπασμένος, συγχρονούμενος, δὲν κατορθοῖ νὰ συμπύξη μόνιμον καὶ ἰσχυρὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν τάξιν, ἐκ περιτροπῆς δὲ περιπίπτει ἀπὸ τῆς ἀναρχίας εἰς τὴν ὀλιγαρχίαν καὶ τὴν τυραννίδα.

Ἡ ἀριστοκρατία; Ἀλλ' αὕτη διετέλει ἀπὸ αἰῶνων ἐξηχρησμένη ὑπὸ τὴ τιμαριωτικῶν σέπημα, ἀμφισβητούσα πᾶσαν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν τάξιν καὶ νομιμότητα, εἰς μηδὲν ἀποβλέπουσα ἢ εἰς τὴν θεράπειαν τῶν οὐλογενναίων αὐτῆς φιλοδοξίων καὶ συμφερόντων. Ἡ ἐκκλησία; Ἀλλ', ὡς ἐξέθηκα ἤδη, ἡ μεγάλη αὕτη ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ δύναμις τῶν αἰῶνων ἐκείνων, ἐκτραπέισα τοῦ ἀρχικοῦ αὐτῆς προοριτισμοῦ, κατέστη, καὶ ὅσον προέβλεπεν ὁ ζωρός καὶ κατενόει τὴν ἀνάγκη τῆς ζωτοῦ χειραφετήσεως τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἢ δεσποτικότερα καὶ μετατρέμα τῶν κοσμικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων. Ὅπλα αὐτῆς ἦσαν ἡ μισαλλοδοξία, ἢ καταφρόνησις τῶν ἀνθρώπινων δικαιωμάτων, ἢ ἐπιβουλὴ πρὸς πᾶσαν γενναίαν ιδέαν. Ὁ Ρωμαῖος ποτιήρξ ἀνορθοῦτο ἐπὶ τῆς νέας Βιββλῶνος ὑπεράνοι παντός ἐπὶ τῆς γῆς ὄντος, διεδικίων δὲ τὴν θείαν τοποτηρησίαν, ἤξεν ε' ἀπολύη πάντα ἀνθρώπων, οὐ μόνον ἀπὸ τοῦ προκαταριστοῦ ἁμαρτήματος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ παντός νόμου ἢ ἔργου. Τὸ χρυσίον ἦτο ἡ πρωτότατη καὶ κυριωτάτη τῶν δυνάμεων τοῦ ἐξαχρησισθέντος παπικοῦ, καὶ ὡς ἔλεγε σαρκαστικῶς ὁ μέγας ἑποποιός τοῦ μέσου αἰῶνος, διὰ τοῦ χρυσίου ἠνοίγοντο εἰς τὸν χεῖριστον τῶν ἁμαρτιολῶν αἱ πύλαι τοῦ παραδείσου. Τὰ ἱεροδικεῖα, τὰ Αυτοκρατορίας ἦσαν τὰ κατ' ἐξοχὴν ὄπλα τῆς θρησκευτικῆς ἐξουσίας κατὰ παντός ἀποστάτων τῶν ζευκτημάτων αὐτῆς ἢ τῶν διανοημάτων.

Ἐνε τοιαύτη ἡ τραγωδία τοῦ ἀνθρώπινου γένους καὶ ἅπαντα τὸν μέσον αἰῶνα. Τίς θέλει ἀπαλλάξῃ αὐτὸ τῶν ματιγῶν καὶ τῶν συμφροδῶν; Ἀπαιτεῖται εἰς νοῆς, μία θέλησις, ὁ συνθετικὸς καὶ δημιουργικὸς ἐκείνος Παράκλητος, ὅστις θὰ ἠδύνατο νὰ συγκεντρώτῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάθος τὰς κοινωνικὰς δυνάμεις, νὰ τὰς συντάξῃ, νὰ τὰς ὁργανώσῃ, νὰ τὰς χρησιμοποιήσῃ πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν, πρὸς τὴν ἐνότητά τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτείας, πρὸς τὴν ἱστορικὴν αὐτῶν κατεβύθυνσιν καὶ δημιουργίαν.

Ὁβτος εἶνε ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς πολιτείας, ὁ Μονάρχης τοῦ δικαίου ἔτους αἰῶνος. Λι' αὐτοῦ ἡ ἐπανάστασις λαμβάνει ἠρώστασιν πραγματικότεραν.

✻ Ο ΟΡΦΟΥΣ ΕΝ ΑΚΥΤΑΒΕΙ ✻

Τὸ μὲν ἢ δημέραι ἐξ ἑαυτῆς ἀποσυντεθειμένη μεταγωγικὴ κοινωνία, τὸ δὲ ἢ ταράττουσα τοὺς ποικίλους κώλους ἐπινοήσασαι, ἔτι μᾶλλον συντελοῦσα εἰς τὴν ἀποσύνθεσιν ταύτην, ἀπῆλθον πρὸς λύσιν τοῦ ἐξελισσομένου ἱστορικοῦ προβλήματος ἰσχυράν δυνάμιν, ἐγκέφαλον ἀκαταμάχητον, ἀνδραϊκανὴν πρὸς συγκέντρωσιν ἀκασῶν τῶν δυνάμεων, κατεῦδυναν δι' αὐτῶν πρὸς ὄρισμένον σκοπὸν. Ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης ἐξεδηλοῦτο ἡ ἀνάγκη τῆς Μοναρχίας.

Καθ' ἅπαντα τὸν μέσον αἰῶνα, ἀπὸ τῆς διαδόσεως τοῦ Κράτους τοῦ Μεγάλου Καρόλου, δύο Δυνάμεις προταγωνιστοῦσιν ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ κοινωνίᾳ, ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ τιμαριωτικὴ εὐγένεια. Ἀμφότεραι ἐλαχίστην ἔχουσι συνειδητὴν τῆς πολιτείας, ὡς κεντρικῆς καὶ συνθετικῆς ἐν τῇ κοινωνικῇ βίῳ δυνάμεως· ἀποβλέπουσιν εἰς τὸν σκοπὸν, ἵν' ἐκιδώκωσι, διὰ τῆς χρήσεως μέσων, ἀποδοκιμαζομένων καὶ ὑπὸ τῆς ἠθικῆς καὶ ὑπὸ τῆς κοινωνικῆς τάξεως καὶ ἀλληλεγγύης· στεροῦνται τῆς ἀντιλήψεως καὶ τῆς γνώσεως τοῦ συνόλου. Ὁ Γιβελλίνος τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος, ὁ ραφιδὸς τῆς Θείας Κοιμηθίας, γράφει ἐν τῇ Μοναρχίᾳ αὐτοῦ τὰ ἐπόμενα: «Τὸ ἀνθρώπινον γένος ἔχει ὡς ἄριπτα, τυγχάνον ἐλεύθερον· ἀλλ' ἡ ἐλευθερία αὐτοῦ ὀφείτεται πράγματι μόνον ὑπὸ τὸν καθολικὸν μονάρχην». Ὁ δὲ μονάρχης οὗτος, φυσικῶς τῷ λόγῳ, εἶνε ἡ ἐκπροσώπητις τῆς πολιτείας, μόνον δι' αὐτῆς λαμβάνοντος πραγμάτων τοῦ δικαίου (*).

Ἡ μοναρχικὴ αὕτη θεωρία τῆς πολιτείας εἶνε ἡ ἐκδήλωσις τῆς ἀνάγκης μεταβάσεως τῆς κοινωνίας ἀπὸ τῆς θεοκρατικῆς τάξεως τοῦ μέσου αἰῶνος εἰς τὸν ἐλεύθερον βίον τῆς νεωτέρας Εὐρώπης. Ἦνε ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ τῆς Μεταρρυθμίσεως, ἥς ὁ κατ' ἐξοχὴν θεωρητικὸς εἶνε ὁ συγγραφεὺς τοῦ Ἡγεμόνος, ὁ ἕτερος Φλωρεντίνος, Νικόλαος ὁ Μακιαβέλλης. Σόφιστες, διόσπασις τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν δυνάμεων, χάρις. Αὕτη εἶνε ἡ ἠθικὴ καὶ ψυχικὴ κατάστασις τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας. Ὁ πολιτικὸς τῆς Φλωρεντίας, συνδυάζων ἑναρμονίως τὰς ἰδιότητες τοῦ τε θεωρητικοῦ καὶ τοῦ πραγματικοῦ ἀνδρός, παρακολουθῶν τὰ διδάγματα τῆς ἱστορίας, ἀλλ' ἄμμι καὶ ἀγαθῶν καὶ ἐρμηθένων τὴν σύγχρονον εὐρωπαϊκὴν, καὶ δι' τὴν ἰταλικὴν ἠρχὴν, καταλήγει, τρεῖς αἰῶνας μετὰ τὸν Δάντην, εἰς τὰ αὐτὰ συμπεράσματα. Δόγμα αὐτοῦ εἶνε τὸ σύγχρονον ἱστορικὸν δόγμα: «Ὁ σκοπὸς ἐξαγγέλλει τὰ μέσα. Ἀνάγκη, πρὸς ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρώπινου προορισμοῦ ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ σταδιοδρομίᾳ, δυνάμεις, φυσικῆς τε ἄμμι καὶ ἠθικῆς, ἱκανῆς νὰ συγκεντρώσῃ πᾶσι τὰς διασπαρμένους δυνάμεις, τὰς ἀλληλομαχοῦσας μᾶλλον ἢ συγκεντρωμένας. Ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ, κατασπαρασσομένη ὑπὸ τῶν διαιρέσεων καὶ τῶν φρατρῶν, μόνον ἡ ἐνιαία ἰσχύς ἐνὸς ἀνθρώπου δύναται νὰ τελεαρρήσῃ καὶ νὰ δημιουργήσῃ. Ἀνάγκη οὖτος νὰ προστρέξῃ καὶ εἰς τὴν βίαν, διότι λέγει ὁ Μακιαβέλλης: «ἡ ἀτιμία καὶ τὸ ἔγκλημα πρῶτος τινος καλύπτονται καὶ ἀμνηστεύονται ὑπὸ τοῦ δι' αὐτῆς ἐπιδιωκόμενου μεγάλειου» (**).

Σκληρὸν, ἀνόμιμα δόγματα. Ἀλλ' ἦσαν τὰ ἠθικὰ δόγματα τῆς ἐποχῆς, τὴν ἐπιρροὴν τῆς ὁποίας δὲν ἠδύνατο νὰ διαφύγῃ ὁ θεωρητικὸς τοῦ Ἡγεμόνος. Ὁ

(*) De Monarchia.

(**) Il Principe.

ἡγεμόν οὗτος, ἐδίδασκε πρὸς τοὺς ἄλλοις ὁ θεωρητικὸς τῆς Μοναρχίας, κατ' ἐξοχὴν καθήκον ἔχει νὰ ἐρεθίσθῃ ἐπὶ τῆς στρατιωτικῆς ἰσχύος τῶν πολιτῶν, οὐχὶ δὲ τῶν μισθοφόρων. Πρέπει προτίτως νὰ ἦνε οὗτος στρατηγός, ἐνοπλος προφήτης (profeta armato). Ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ, ὅτι οὐδεμία πολιτεία, ἐπιτηρημένη στρατιωτικῆς ἰσχύος, δύναται νὰ ἦνε ἀσφαλής. Τοῦτο δὲ πρέπει νὰ εἶνε τὸ κατ' ἐξοχὴν μέλημα τοῦ ἡγεμόνος.

Ἐν συντομίᾳ, τοιαύτη εἶνε, ἀρχομένου ἤδη τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος, ἡπαροδοσις τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ἀνατελλούσης τῆς Μεταρρυθμίσεως, ἡ πολιτικὴ θεωρία τοῦ Μακιαβέλλη. Ἡ ἐπανάστασις λαμβάνει σημεῖον σάρκα καὶ ὄσπελ. Ἡ εὐρωπαϊκὴ ἀνθρωπότης, μὴ δυναμένη νὰ ἐξέρη τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος αὐτῆς διὰ τῶν ἐν χρήσει μεθόδων,

Ἡ ΟΡΦΕΥΣ ΚΑΙ ΕΥΡΥΔΙΚΗ

διὰ τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῆς κοινότητος, διὰ τῆς τιμαριωτικῆς εὐγενείας, προτρέψει εἰς τὴν Μοναρχίαν. Αὕτη ἔσται τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ὁ θεμελιώδης καὶ ἀκαρτονομίατος λίθος τῆς νέας κοινωνίας. Πολιτεία ἐνιαία. Τοιαύτη ἢ λύσις τοῦ προβλήματος, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἐνιαίος ὁ ὑπέρτατος αὐτῆς ἄρχιον. Καὶ ὡς ἔλεγε πολλοὺς αἰῶνας πρότερον ὁ θεωρητικὸς τῆς Πολιτείας, ὁ Πλάτων, ὁ ἄρχων οὗτος «τύραννος ἔστω νέος μνήμων καὶ εὐμαλῆς καὶ ἀνδρείος καὶ μεγαλοπρεπῆς φύσει... ἐκ τυραννίδος γὰρ ἡ ἀρίστη γίνεται πόλις, μετὰ νομοθέτου γὰρ ἄρχου καὶ τυράννου κοσμοῦ, ὡς ὅταν εἰς ταῦτόν τῃ φρονεῖν τε καὶ σφραγεῖν ἡ μεγίστη δύναμις ἐν ἀνθρώπῳ συμπέσῃ, τότε πολιτείας τῆς ἀρίστης καὶ νόμων τῶν τοιαύτων φύεται γενεαίς». (**)

Διὰ τῆς μοναρχικῆς ταύτης πολιτείας, ἀναγκαιοτάτης τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, συνεχίζεται ἐξελισσομένη ἡ ἐπαναστατικὴ ἰδέα κατὰ τὸν Ουελλόδη, μεταφυσικῶν ἀκμήν καὶ μυθικῶν, δεκάτον ἔκτον αἰῶνα. Ὁ λαὸς ἄρχεται λαμβάνων διὰ τοῦ μονάρχου συνεκίδησιν ἑαυτοῦ. Ἀποκαθίσταται νέα τάξις πραγμάτων, προάγγελος εὐομαιότερου μέλλοντος, φωτεινοτέρου ἡμερῶν. Ἡ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως ἐκδηλοῦται ἰσχυροτέρα καὶ ἐπιβλητικότερα.

Ἡ τραγωδία τῆς ἀνθρώπινης σκέψεως ἐξελίσσεται ὁμημέραι ὀλιγοήμερα κατὰ τοὺς ἑορταστικὸν αἰῶνας. Ὁ παλαιὸς κόμος ἀσπάζεται νέος δ' ἀνέρχεται ἀπὸ τῶν ἐρεθιστῶν αὐτοῦ. Ἐὐ ἀλγεῖνόν δρῆμα Ἀρνόλδου τοῦ ἐκ Βρετανίας δὲν παρέχεται μεμονωμένον. Ἀργεῶν οἱ μάρτυρες τῆς ἐλευθέρως σκέψεως,

(*) Νομ. 705—712.

παρελαμβάνοντες επί της σκηνής τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Προηγείται ἡ θερηκευτική μεταρρυθμίσις· ἔπεται αὐτῇ ἡ φιλοσοφική, ἡ κοινωνική, ἡ πολιτική. Διὰ τοιαύτων προορισίων ἡ εὐρωπαϊκὴ ἀνθρωπότης παρασκευάζεται νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν μεγάλην ἱστορικὴν χειραφέτησιν, εἰς τὴν γαλλικὴν Ἐπαναστάσειν τοῦ 1789.

Πολλοὺς αἰῶνας πρότερον, κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα, ἐν ἔτει 1414, ἐν τῇ πόλει τῆς Κωνσταντίας ἀλγεινὸν ἐξελίσσεται δοῦμα. Αὐο δυνάμεις ἐπιφαινόμεναι ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἡ πρώτη, ἐκπροσωποῦσα τὸ παρθεῖον, ἀποτελεῖται ἀπὸ τῶν αὐτοκράτορα, ἀπὸ τὸν Πάπιν, ἀρροτέρους συνθηκολογήσαντας ἤδη πρὸς ἐπίτευξιν ἐγχορηγίων σκοπῶν, καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ πολιτικὰ αὐτῶν ἐπιτελεῖα· καὶ ἡ δευτέρα ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ ἓνα πτωχὸν ἱερέα, Ἄγοράζουτο Ἰωάννης Οὐβίσιος· κατήγετο ἐκ Βοημίας καὶ ἐδικάζετο ὡς ἐχθρὸς τῆς καθολικῆς πίστεως, ἧς ἀντιπροσώποι εἰσεροῦντο τῷ καιρῷ ἐνεῖναι ὁ Ρωμαῖος Ποντίφικς καὶ ὁ Γερμανὸς Αὐτοκράτωρ. Προσεκλήθη ὑπὸ τῶν δικαστῶν αὐτῶ ὁ ἀνάθετος αἰρετικὸς ν' ἀποπτύῃ τὸ ἀνοσιούργημα του. Ἠρώτηθη ἀποτόμως. Ὁ μάρτυς τῆς ἐλευθέρως σκέψεως παρέδιδε μετ' ὀλίγον ἐπὶ τῆς πυρῆς τὸ πνεῦμα τῷ Κυρίῳ. Οἱ ἐχθροὶ του συνεχάρησαν ἀλλήλους ἐν ἐπισημῆτι. Sancta Simplicitas!

Ὁ Οὐβίσιος, ἡ αἴρεσις τοῦ Βοημοῦ μάρτυρος, ἔσχεν ὀπαδοὺς καὶ ζηλωτάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐκροτοστάτην ὁ ἐκ Πράγας Ἰερώνυμος. Ἀλλὰ τὰ ἰδεῶδες ἐκεῖνο δὲν ἦτο ἀκόμη ὄφριμον πρὸς πραγμάτωσιν. Ὁ δέκατος ἔκτος αἰὼν, ὁ αἰὼν τῆς μοναρχικῆς ἰδέας, ἐξελίττετο ἤδη ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ἱστορίᾳ προσηροτέρως πρὸς ἐπαναστάσειν κατὰ τῆς θεοκρατικῆς παρθεμίας. Ἐμφανίζεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἡ μεγάλη ἱστορικὴ φαινομενία τοῦ Γερμανοῦ Μαρτίνου Λουθήρου. Ἦνε ὁ ἀποστάτης τοῦ ἐκτεπῶτος, ὁ προφήτης τοῦ μέλλοντος. Ἐν ἔτει 1511, εὐρισκόμενος ἐν τῇ αἰωνίᾳ Πόλει, ὅπου εἶχε μεταστῆ δι' ὑπόθεσιν του παρὰ τῷ Πάπῃ, ἤκουσε μυστικὴν φωνήν, λέγουσαν αὐτῷ: Ὁ δέκατος θά ἔξωγ διὰ τῆς πίστεως. Ἦτο ἡ φωνὴ τοῦ αἰῶνος, διαμνηστρομένη κατὰ τῆς κραυγῆς ἀνομίας καὶ ἀπιστίας, ἧς ὑπέρτατος ἦτο θεράπων ὁ Ρωμαῖος ποντίφικς. Ὁ Λουθήρος διὰ τῆς χαρακτηριστικῆς αὐτῶν γερμανικῆς ἐπιμονῆς πρὸ τῆς φωματικῆς διακρίσεως ὤμοσε νὰ καταβλήῃ τὸν ὄφιν. Ὀλίγον χρόνον μετὰ ταῦτα, ἐν ἔτει 1517, ἐξερρηδάνει τοὺς κεραινοὺς αὐτοῦ κατὰ τοῦ μεγάλου ἀμαρτωλοῦ τῆς δυτικῆς Χριστιανοσύνης. Εἰς τὸν Πάπιν ἀντέταξε τὸν Χριστὸν, Ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας δὲν δύναται νὰ ἦν ἄνθρωπος.

Ὡς κατὰ τὸν προηγηθέντα αἰῶνα ὁ Οὐβίσιος, κατὰ τὸν δέκατον ἔκτον ὁ Λουθήρος ἐνεφανίσθη πρὸς ἀπολογίαν ἐνώπιον γερμανικῆς Διαίτης, προεδρομένης ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ εὐδαρτής μεταρρυθμιστὴς δὲν ἀπελογήθη, ἀνεξήτησε πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του. Ὁ λόγος αὐτοῦ ἔδρον ἠρόν, ὀπαδοὺς, συμμάχους, ἰσχυρότερους καὶ πολυπληθεστέρους τῶν τοῦ Βοημοῦ μεταρρυθμιστοῦ. Καταφυγὼν εἰς τὸν περιόνημον πύργον τῆς Βαυαρίας, μεταρρυθμίζων τὴν ἱερὰν Βίβλον καὶ ἐνοχλούμενος ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ, δὲν ἐδίτασε νὰ ἐκφρονήσει κατὰ τοῦ πειρασμοῦ τὸ μελαινοδοχεῖον. Ἐπίστευον εἰς τὸ θεῖον. — Ὁ Θεὸς δὲ ἦν ὑπὲρ ἑμοῦ. Ἰσχυρὸν τεῖχος εἶνε ὁ Θεὸς ἡμῶν.

Ὁ ἀπόρος τῆς θερηκευτικῆς μεταρρυθμίσεως ἔπασεν ἐπὶ γῆν ἀγαθὴν ἐν Βοημία, ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Ἑλβετίᾳ, πανταχοῦ τῆς Ἰουρώπης, ὅπου

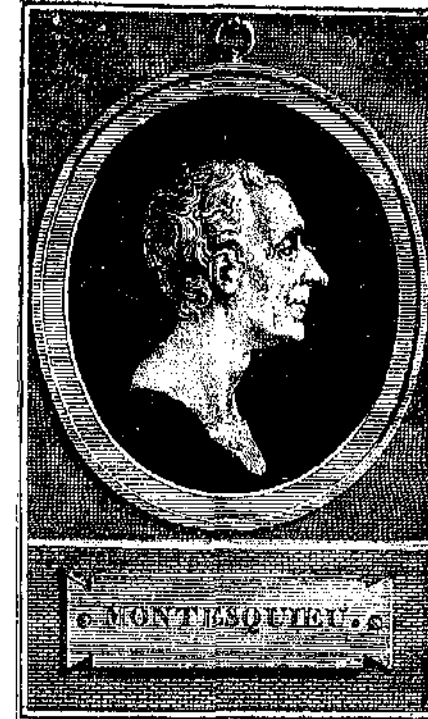
ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψεως ἤρξατο κατανοημένη, δηλαδὴ ἡ προόδου ἐπαναστάσις. Οὐδεὶς δύναται νὰ διεκδικήσῃ ἀπόλυτον κρᾶτος ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως. Τοῦτο ἐκήρυξεν ὁ Λουθήρος, τοῦτο ἀπεδέχετο ὁ κόπτης, ἐξεγερόμενος ἀπὸ τῆς νύκτας καὶ τῆς ἀτονίας.

— Λάβε τὸν κράμβάτον σου καὶ περιπάτει. Ἦνε ἡ φωνὴ τοῦ Αἰῶνος, ἡ δύναμις αὐτοῦ, ἐξεγείρουσα καὶ μετακινούσα τὴν πλάκα τοῦ κενθριῶνος τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Ταυτοχρόνως, σὺν τῇ ἐξεγέρσει τῆς θερηκευτικῆς ἰδέας, ἐξηγείρετο καὶ ἡ φιλοσοφική. Ἡ θερηκευτικὴ ἐπανάστασις συνεβάδιζε παραλλήλως μετὰ τῆς φιλοσοφικῆς. Ἡ πρώτη ἐχειραγώγει ἐν τῷ ἐπαναστατικῷ αὐτῆς ἔργῳ τὴν δευτέραν. Ἦδη ἀπὸ τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος αἱ φυσικαὶ Ἐπιστήμαι, ἡ μέθοδος αὐτῶν καὶ ἡ γνῶσις ὑποκαθίστανται εἰς τὴν Θεολογίαν. Ἡ φιλοσοφία ἀντικαθίσταται τοῦ κύρους αὐτῆς, καὶ δὴ ἐν τῇ ἐρῶνῃ τῶν φυσικῶν φαινομένων, ὡς πάλαι ποτὲ ἤρξατο ἡ ἐπιστήμη ἐν Ἰωνίᾳ. Παρὰ τὴν κατ' αὐτῆς ἐπιβολήν, ἡ ἐπιστήμη αὐτῆ ὁμημέραι καταστῆ ἔδαφος ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ κοινωνίᾳ « Ἡ λογικὴ εἶνε ἡ τέχνη τοῦ διαβόλου », ἐκήρυττε μετὰ φανατικῆς πεποιθήσεως εἰς τὸν προτίττον θεολόγον τοῦ αἰῶνος ἐκεῖνου, ὁ Gauthier de Saint-Victor. Καὶ ἐνουθέουν οἱ περὶ αὐτὸν τοὺς ἀφροισυμένους εἰς τὴν ἐρευναν τῶν πραγμάτων νὰ πιστεύωσιν εἰς τὰ διδάγματα τῆς Ἐκκλησίας, χωρὶς νὰ ἐρευνῶσιν αὐτά. Εἰς τί ὀφελει τὸν ἄνθρωπον ἡ γνῶσις, ἡ σκέψις; Τοιαύτη ἦτο ἡ ὑπόθεσις τοῦ χριστιανικοῦ μέτου αἰῶνος.

Μέλλει νὰ ἐξυγάγῃ τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τῆς σκοτίας εἰς τὸ φῶς ἡ ἐμφάνεια τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἀγνωστος μέχρι τοῦ αἰῶνος ἐκεῖνου ὁ ἐρευνητὴς τῶν Σταγείρων, καθίσταται γνωστὸς δι' ἀραβικῶν καὶ λατινικῶν μεταφράσεων. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶνε ἀπόκρυφος *Graeca sunt non legitur*. Ἡ μέθοδος τοῦ Ἀριστοτέλους καθίσταται ἡ μέθοδος τῆς νέας ἐπιτήμης, ἣν ἐγκαινίζουσιν ἐν ταῖς ἐρευναῖς οἱ θεράποντες αὐτῶν, μετὰ τῶν ὁποίων διαπρέπει Ἀλβέρτος ὁ Μέγας. Συγχρόνως ἀρχεται τοῦ ἐπιστημονικοῦ αὐτοῦ σταδίου Ρογήρος ὁ Βάκων, ὁ ἡγεμὼν τῆς σκέψεως κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, ὡς δὲ εἶπε περὶ αὐτοῦ πολλοὺς αἰῶνας μετὰ ταῦτα ὁ Ἐρνεστος Ρενάν. Ἄν δὲν κα-

θορήξη ἐξ ολοκλήρου τὴν ἐπιστημονικὴν μέθοδον τῶν φυσικῶν ἐρευνῶν, εἰσηγεῖται τὴν ἀρχομένην ἐπανάστασιν τῆς σκέψεως, ἥτις ἀπὸ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν θὰ κατακτήσῃ σὺν τῷ χρόνῳ καὶ τὰς ἱστορικὰς ἐπιστήμας.

Ὅπως κατὰ τὸν δωδέκατον καὶ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα ἡ ἐπιστήμη τῆς φύσεως θριαμβεῖ διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Ἀριστοτέλους, οὕτω κατὰ τὸν δέκατον ἔκτον, τὸν αἰῶνα τῆς Ἀναγεννήσεως, οἱ φυσικοὶ αὐτῆς ἐρίστανται τὴν νεοπλατωνικὴν ἐπιρροὴν τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Βηττιανίου, τοῦ Μαρσίλιου Φιζίνου, Πίκου τοῦ Μιρανδολα. Τρόφιμοι τῶν διδασκάλων τούτων εἶνε ὁ Παράκελτος καὶ ὁ Γελέσιος, οἳς θέλουσι παρακολουθεῖν προδόντι τῷ χρόνῳ οἱ περὶ τὸν Λεονάρδον Δαβίντην, τὸν ἐπιζητηθέντα θεῖον (ἦϊσο) καὶ τὸν Ἰακώβου Βρόνον. Ἄλλ' ἔτι μᾶλλον ἡ ἐπιστήμη τῆς φύσεως προάγεται κατὰ τὸν δέκατον ἑβδόμον αἰῶνα διὰ τῆς συμβολῆς τοῦ δευτέρου Βάκωνος, τοῦ Φραγκίσκου, καὶ συγχρόνως περὶ τοῦ Κυρτεσίου. Κατὰ τὰς πρώτας δέκατημίδας τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος δημοσιεύονται τὰ περὶ *Ηρωίδου τῶν Ἐπιστημῶν* καὶ τὸ *Νέον Ὅργανον*, βασιμῆσια ἔργα τοῦ Βάκωνος, καὶ ὀλίγον χρόνον μετὰ ταῦτα ὁ περὶ *Μεθόδου Λόγος* τοῦ Κυρτεσίου. Ἡ Ἀστρονομία ἐπίσης θεραπεύεται μετὰ πολλοῦ ζήλου ὁ Κοπέρνικος, ὁ Τύχων Βράχμης, ὁ Κέπλερος, ὁ Γαλιλαῖος εἶνε οἱ φυσικοὶ φησιτέρως τοῦ καιροῦ ἐκείνου, καὶ τούτων συνεχίζοντες τὴν ἐργασίαν κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα ὁ Λεβέντιος καὶ ὁ Νεύτων.

Ἡ διὰ τῆς ἐρεῦνης τῆς φύσεως ὀνημέρην ἐπιχειροῦσα ἐπανάστασις μεταδίδεται, ἰδίᾳ ἀπὸ τῆς θερησκευτικῆς Μεταρρυθμίσεως, εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Ὁ Βάκων καὶ ὁ Κυρτεσίος ὀρθοτομοῦν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. Χρησιμοποιῶνται νέα μέθοδοι ἐν τῇ ἐρευνῇ τῶν φαινομένων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἡ κοινωνικὴ ἐπιστήμη, ἡ ἔρευνα τῶν φαινομένων τῆς ἠθικῆς, τοῦ δικαίου, τῆς πολιτείας ἐγκαθίσταται ἐν τοῖς

ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΕΤΕΛΕΙΩΣΕ

ἐυρωπαϊκοῖς παιδαγωγικοῖς. Μετὰ τὸν Λουθήρον ἡ θερησκευτικὴ ἐπανάστασις ἠφ' ἑφανίζεται ὡς φιλοσοφικὴ ἐπανάστασις ἐν τῇ ἐρευνῇ τῶν φαινομένων τῆς κοινότητος καὶ τῆς πολιτείας. Ἡ μεταρρυθμίσις, ἀποβλέπουσα κυρίως εἰς τὴν χειραφέτησιν τῆς θερησκευτικῆς συνειδήσεως, σὺν τῷ χρόνῳ ἐπιλαμβάνεται καὶ τῆς χειραφέτησεως τῆς φιλοσοφικῆς συνειδήσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Αὕτη δὲ καθίσταται ἡ δρατηριωτέρα καὶ ζωτικωτέρα τῶν ἐπαναστάσεων, πρῶτορας τῆς κοινωνικῆς.

Ὀλίγον ὁ Γρότιος, ὀρατὰς τὴν ἐπιρροὴν τῶν μεταρρυθμιστικῶν δογμάτων τοῦ Λουθήρου, ἀνάγει τὴν ἀρχὴν τοῦ δικαίου εἰς αὐτὴν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ὁ ἄνθρωπος εἶνε ὄν κοινωνικόν, ἡ δὲ πολιτεία τέλειος ἐλευθέριον ἀνθρώπων σύνδεσμος πρὸς σκέπην τοῦ δικαίου καὶ

κοινὴν ὀφέλειαν. Ἡ συνθήκη εἶνε ἡ δημιουργικὴ δύναμις τῆς κοινότητος. Τούτο σημαίνει ἀρχὴν τῆς ἀρχῆς τοῦ θεῖου δικαίου, ὅπερ οἱ ἠγωνίζοντο οἱ περὶ τὸν Πλάταν τῆς Ῥώμης θεωρητικοὶ. Τυτοχρόνος κατὰ τὸν δέκατον ἑβδόμον αἰῶνα οἱ περὶ τὸν Μίλτονα, τὸν Χόββην, τὸν Λόκιον θεωρητικοὶ τῆς κοινωνικῆς Συνθήκης κηρύττουσιν ἔτι μᾶλλον ἀπὸ ταύτης ἡ ἐκείνης τῆς ἀπόψεως τὸ δίκαιον τῆς ἐλευθερίας βουλήσεως, ἀφ' ἧς ἀπορρέει τὸ δίκαιον τῆς κοινότητος. Ὁ Βενέδικτος Σπινόζας ὀξιοματικώτερον ἔτι ἀναπτύσσει τὴν θεορίαν ταύτην, ἥτις μέλλει νὰ καταλήξῃ βραδύτερον διὰ τοῦ Ἰωάννου Ἰακώβου Ρουσσῶ εἰς τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν τοῦ 1789. Καθ' ἕπον προέβαινε ὁ καιρός, ἡ ἀνθρωπίνη κοινότης ἠυθόνητο πληξίην, ὁ δὲ βίος αὐτῆς καθίστατο ἀνεπύροτος. Πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην χειραφέτησιν εἰργάζοντο πᾶσαι αἱ δυνάμεις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἡ ἐπιστήμη, ἡ φιλοσοφία, ἡ λογοτεχνία διὰ τῆς ποιήσεως (τῆς λυρικῆς καὶ τῆς δραματικῆς), διὰ τῆς ἱστορίας, ἡ τέχνη.

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Ἡ δὲ βίος αὐτῆς καθίστατο ἀνεπύροτος. Πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην χειραφέτησιν εἰργάζοντο πᾶσαι αἱ δυνάμεις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἡ ἐπιστήμη, ἡ φιλοσοφία, ἡ λογοτεχνία διὰ τῆς ποιήσεως (τῆς λυρικῆς καὶ τῆς δραματικῆς), διὰ τῆς ἱστορίας, ἡ τέχνη.

Ὁ δέκατος ἑβδόμος αἰὼν ἀναπετάνησιν τὴν σημαίαν τῆς πνευματικῆς χειραφέτησεως, προσημαζὼν τὸν δέκατον ὀγδοον, ὅπῳ πᾶσαν ἔποιν συνθετικώτερον καὶ δημιουργικώτερον. Ὁ ἄνθρωπος λαμβάνει πληρεστέραν ἑαυτοῦ συνειδήσιν, ἑξανθρωπίζεται.

Κατὰ τὸν δέκατον ὀγδοον αἰῶνα, τὸν κατ' ἑξοχὴν αἰῶνα τῆς ὀξυμένης ἀνθρωπίνης χειραφέτησεως, τῆς ἐπαναστάσεως, μέλλει νὰ ἐξελεχθῇ τὸ δίκαιον καὶ ἡ ἀποτολή τῆς ἀνθρωπίνης ἰδέας. Πᾶσα πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ δύναμις συντελεῖ εἰς τούτο. Ὁ πνευματικὸς, ὁ δημιουργικὸς ἄνθρωπος, καθίσταται ἦρωσ. Ἀντιπρόσωπος τοῦ φωτός καὶ τῆς ἀληθείας, ἀναλαμβάνει τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν δυνάμεων τῆς βαρβαρότητος, τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς δυναστείας τοῦ ὀνημέρου χειραφετουμένου ἀπὸ τῶν δεσμῶν αὐτῆς ἀνθρωπίνου γένους.

Καθ' ἅπαντα τὸν δέκατον ἑβδόμον αἰῶνα ἡ εὐρωπαϊκὴ Μοναρχία, ἐπομφουμένη τῆς ἀβλιότητος τῶν καιρῶν καὶ τῆς ἀναρχίας, συγκεντρῶι περὶ τὸν θρόνον πάτας τὰς κοινωνικὰς δυνάμεις πρὸς ἐγκατάστασιν μονίμου, ἐνταίου καὶ ἱχυροῦ πολιτικοῦ καθεστώτος. Ἰδίᾳ ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ ἐκδηλοῦται μᾶλλον ἡ ἀλλαγὴ τὸ φαινόμενον τούτο τῆς μοναρχικῆς συγκεντρώσεως. Καὶ δὲν διατάζει ἐν Γαλλίᾳ ὁ Λουδοβίκος δέκατος τέταρτος νὰ ἐπιφανῆσῃ τὸ περιφθόητον ἐκεῖνο, 'I'ai c'est moi. Μόνον ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ ἐπανάστασις, πολιτικὴ μᾶλλον ἢ κοινωνικὴ, ἡ ἠθικὴ, περιορίζει τὴν αὐθαιρεσίαν τοῦ στέμματος διὰ τῆς *Petition of Rights*, τοῦ νόμου τοῦ *Habeat Corpus*, τοῦ *bill of rights*, διεκδικῶσα καὶ ἀποκαθιπῶσα ἐλευθερωτέραν καὶ νομιμωτέραν τάξιν, περιο-

ριζομένων κατά τὸ μᾶλλον ἢ ἦτορ τῶν αὐταρχικῶν ἀξιώσεων τῆς βασιλείας, ἦτις καθίσταται συνταγματικῶς ὡπως δῆποτε ἀπὸ τῆς εἰς τὸν ἀγγλικὸν θρόνον ἀναβάσεως Γουλιέλμου τοῦ Ἀρσταντινίου. Ἀλλὰ κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα αἰῶνα ἢ Μοναρχία, καὶ περ διεκδικῶσα τὸ καλαιὸν κῆρος, ἀναγκάζεται ὑπὸ τῶν πραγμάτων νὰ υποχωρήσῃ εἰς τὸ νῦν πνεῦμα, νὰ συμβιβῆται κατὰ τὸ ἐνὸς τὰς ἀξιώσεις τοῦ στέμματος, συγκεντρῶντος ἐν τῇ ἐξουσίᾳ αὐτοῦ τὰς ζωντανὰς ἀκόμη δυνάμεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς τιμαριωτικῆς ἐξουσίας πρὸς τὴν λαϊκὴν ἰδέαν.

Ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀντιπρόσωπος κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα αἰῶνα τῆς νέας τάξεως, λαϊκῆς μᾶλλον ἢ τιμαριωτικῆς καὶ αὐταρχικῆς μοναρχίας ἐν Ἑθρῶπῃ εἶνε Φρειδερίκος, ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσίας. Τὸ κυβερνητικὸν αὐτοῦ δόγμα συνοψίζεται ἐν τούτῳ: «τὰ πάντα ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, οὐδὲν διὰ τοῦ λαοῦ». Εἶνε ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ τοῦ περρωτισμένου δεσποτισμοῦ, τῆς πατρικῆς κυβερνήσεως ἐν Γερμανίᾳ. Ἡ πολιτικὴ αἴτη εἶνε ἀποτελεσματὶ τῆς κρατοῦσης περὶ δικαίου καὶ πολιτείας θεωρίας ἐν τοῖς γερμανικοῖς πανεπιστημίοις. Οἱ διδάσχοι τοῦ Οὐγγονος Γροτίου ἐν τῇ πολιτικῇ φιλοσοφίᾳ, καὶ τελευταῖος πάντων ὁ Χριστιανὸς Οὐόλφριος, θρησκάμενοι τὴν ἐπίδρασιν τῶν καιρῶν, ἀνακηρύττουσιν ὡς τὸ ἰδεώδες τῆς πολιτικῆς κοινωνίας τὴν σιναϊκὴν πολιτείαν. Ὁ ἡγεμὸν ἐκκλησίου τῶν προρωσιῶν αὐτοῦ, ὅστις εἶνε ὁ προρωσιῶς τῆς πολιτείας, διὰ τῶν λειτουργῶν, ἐξαρτομένον ἐκ τῆς βουλήσεως αὐτοῦ. Ἡ πολιτεία σκαπτε τὴν κοινωνικὴν ἀσφάλειαν καὶ τάξιν, ἦτις ἐπιτυγχάνεται μόνον διὰ τῆς κυβερνήσεως. Αὐτὴ δὲ ἀπορροεῖ ἀπὸ τοῦ λαοῦ, ἀπειλοῦσα νὰ μαρτυρῇ περὶ παντὸς συντελοῦντος εἰς τὴν κοινωνικὴν εὐημερίαν. Φρειδερίκος ὁ μέγας, ἐκί τῶν τριῶν τούτων βαίνων, ἔθηκεν οὐ μόνον ἐν Πρωσίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Γερμανίᾳ, τὰ θεμέλια νέας πολιτικῆς τάξεως. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τοῦ θεοῦ δικαίου τῆς μοναρχίας αὐτὸς ὁ ἀντιμακριαβελλιστὴς ἐν τῇ νεότητι του, ἀλλὰ μακριαβελλικότατος ὡς μονάρχης, ἐκήρυξεν ἐν πλήρει δεκάτῳ αἰῶνι, ὅτι ὁ ἡγεμὸν δὲν εἶνε ἀπόλυτος κύριος τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ὁ πρῶτος θεράπων καὶ ὁ πρῶτος ἄρχων τῆς πολιτείας.

Ἦτο τὸ πνεῦμα τῶν καιρῶν. Ἐν τῇ αὐστριακῇ μοναρχίᾳ ἐξελίσσεται τὸ αὐτὸ φαινόμενον τοῦ περρωτισμένου δεσποτισμοῦ. Ἡ Μαρία Θηρεσία, καὶ ἔτι μᾶλλον ὁ υἱὸς αὐτῆς Ἰωσήφ ὁ δεύτερος, ἐργάζονται παντὶ τρόπον πρὸς μίμωσιν τοῦ λαοῦ καὶ πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῶν χωρικῶν καὶ τῶν κατοικησίων ἐν γένει κοινωνικῶν ἁμαρτιῶν. Ἐγκαινίζεται διὰ συντετῶν μέτρων ἡ κατάλυσις τοῦ τιμαριωτικοῦ συστήματος, καταργεῖται ἡ δουλοπαροικία πανταχοῦ τοῦ κράτους, τὸ δὲ δικαίον τῆς κλήσεως καθίσταται προσιτὸν εἰς ὅλους. Ἰωσήφ ὁ δεύτερος, ζηλωτὴς τῶν φυσιοκρατικῶν θεωριῶν, ἀπεπειρεῖται νὰ καταστήσῃ τὸν φόρον ἐνιαῖον καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους νὰ περιορίσῃ τὸ προνόμιον τῆς ἐξουσίας. Ἀλλ' ἐν τῷ ποικιλοχρόνῳ ἐκείνῳ ρωσικῇ τῆς αὐστριακῆς μοναρχίας, τὰ μεγαλοφυῆ σκεδία τοῦ υἱοῦ τῆς Μαρίας Θηρεσίας δὲν ἔτυχον τελείως ἀποδοχῆς καὶ ἐδοκιμήσεως. Ὁ λαὸς ἦτο ἄωρος πρὸς τοῦτο ἢ δὲ ζημιουμένη ἐκ τῶν μεταρρυθμίσεων τούτων ἀντίδροσις, κατόρθωσεν, ἵνα ἐλάττωσιν ἐκ τούτων τὴν πραγματικὴν ἀσφάλειαν.

Ἀνάλογοι μεταρρυθμίσεις ἐφαρμόζονται καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ὑπὸ τὴν αἰσῆν τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος τοῦ αἰῶνος. Πρωταγωνιστεῖ ὁ Βίκτωρ Ἀμεδαῖος ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Σαρδηνίας. Καὶ ἐντὶ ἐν Βενετίᾳ ἐξακολουθεῖ ἡ αὐτὴ φάσκη κατάστασις, οἷα καὶ κατὰ τὸ παρελθόν, διότι αἱ λεγόμεναι ἐλεύθεραι πολιτεῖαι τῆς Χερσονήσου εἶνε «ἄλλια πλουτοκρατικαὶ ὀλιγαρχία, ἐστερημέναι παντὸς αἰσθητικῆς τιμῆς καὶ φιλοδοξίας ἢ μόνον τῆς τηρήσεως τῶν προνομίων αὐτῶν», ἐν Τοσκάνῃ, ἐκλιπούσης τῆς οἰκογενείας τῶν Μεδίκων ἐν πληρεστάτῃ παρακμῇ, ἀναλαμβάνει τὴν διοίκησιν αὐτῆς ὡς μέγας δούξ Λεοπόλδος ὁ Αὐστριακός, ὁ ἀξιότερος τῶν μεταρρυθμιστικῶν ἡγεμόνων τῆς Ἰταλίας. Πρωτόστατη φροντίς αὐτοῦ ἦτο ἡ κατάλυσις τῆς δυνάμεως τοῦ κλήρου, συγκεντρῶσας κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς δυναστείας τῶν Μεδίκων τὸ πλεῖστον τῆς ἐγγυῆου κτήσεως. Πολλοῦ λόγου ἀξία ὑπῆρξεν ἡ μεταρρυθμιστικὴ δράσις τοῦ ἡγεμονίδου τούτου ἐν ὅλοις τοῖς κλάδοις τῆς δημοσίας διοικήσεως, καὶ ἰδίᾳ τῇ ἐκπαιδεύσει, οὕτως ὅτι μέχρι τῆς σήμερον τὸ ὄνομα αὐτοῦ κατατάσσεται μεταξὺ τῶν μεγίστων ἐδερκετῶν τῆς νεωτέρας Ἰταλίας.

Τὸ αὐτὸ μεταρρυθμιστικὸν πνεῦμα ἐξελίσσεται καὶ ἐν τῇ Ἰσπανικῇ Χερσονήσῳ. Ἐν Ἰσπανίᾳ ὁ κόμης Ἀράνδης καὶ μετ' αὐτῶν ὁ Φλοριδοβλιάνης καὶ ὁ Καμπομανῆς εἰσήγαγον ἐν τῇ κληροκρατομένην πατριδί τῆς Ἰερῆς Ἐξετάσεως ὅσον ἡδύνατο εὐρύτερας κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεις. Καὶ ταύτας οὐχὶ διὰ τῶν Κορίδων, τῶν ὁμοίων τὴν παρουσίαν καὶ τὴν συνεργασίαν ἀπέκρουον καὶ ἀπεστρέφοντο, οὐχὶ διὰ τῆς ἀριστοκρατίας, τῆς ἐξαχρειωθήσεως καὶ ἀπολεσάσεως πᾶν κῆρος, ἀλλὰ διὰ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας. Τοῦτο εἶνε τὸ δόγμα τοῦ καιροῦ πανταχοῦ τῆς Ἑθρῶπης, οὐδ' ἡδύνατο ν' ἀπομακρυνθῇ αὐτοῦ ἡ ἰσπανικὴ μεταρρυθμιστική.

S Thorwaldsen S

* ANOISEIS *

Ἡ μεταρρυθμιστικὴ αἴτη εἶνε ἐδερκετικὴ, ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῶν λαϊκῶν δυνάμεων, εἰς τὸν φωτισμὸν καὶ τὸν ἐξανθρωπισμὸν τοῦ λαοῦ. Καὶ πρὸς τοῦτο μεταρρυθμίζεται ἡ ἀνοικτέρα καὶ ἡ κατωτέρα ἐκπαίδευσις, διαμαρτυρῶν δ' εἶπεν, ἐκδιώκεται ἐκ τῆς χώρας τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν.

Ἀπὸ τοῦ 1750-1777 ὁ ἀνελλθὸν εἰς τὸν θρόνον τῆς Πορτογαλλίας Ἰωσήφ ὁ πρῶτος ἐστερεῖτο πάσης ἀρετῆς μεταρρυθμιστικῆς καὶ προοδευτικῆς ἡγεμόνος. Ἀσθενῆ ἔχων τὸν χαρακτήρα, φρονίμος, ἐκδοτὸς εἰς τὰς ἡδονάς, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ καταστῇ τοιοῦτος, υἱὸν ἀπῆλθον αἱ ἀνάγκαι καὶ ἡ κοινωνικὴ κατάσταση τῆς χώρας, ἐν ἣ ἐπρωτοστάτων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦτορ Ἰησουῖται καὶ καλόγηροι. Ἀλλ' ἡ μήτηρ αὐτοῦ, θυγάτηρ τοῦ μεταρρυθμιστοῦ τῆς Τοσκάνης Λεοπόλδου, συνεβούλευσε τὸν υἱὸν τῆς νὰ προσλάβῃ εἰς τὴν ἰσηρεσίαν του ὡς ὑπουργὸν τὸ πρῶτον, καὶ μετὰ ταῦτα ὡς προθυπουργὸν ἓνα τῶν μᾶλλον διακεκριμένων καὶ φιλελευθέρων ἀνδρῶν, τὸν Πορβιάλ. Ἐκβέβησεν

στος απολυταρχικότατα την χώραν. Ὁ πεφοτισμένος δεσποτισμὸς δὲν ἔχει φρονηώτερον ἀντιπρόσωπον κυβερνή διὰ τοῦ τρυφίου, διὰ τοῦ πυρός καὶ τοῦ σιδήρου, καταδιώκει ἀμειλίκως τὸν κληρὸν καὶ τὴν εὐγένειαν. Τὸ πᾶν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ἀλλ' οὐδὲν δι' αὐτοῦ. Διὰ τοῦ απολυταρχικοῦ τούτου προγράμματος ὁ Πομπάλ περιορίζει τὴν μεγάλην ἰδιοκτησίαν, ἐνισχύει τὴν γεωργίαν, τὴν τεχνουργίαν, τὴν ἐμπορίαν, τὴν συγγουνοίαν. Ἀποθιμνόντος τοῦ μονάρχου, ἡ ἀντίθεσις ἐκδηλοῦται σφοδρότατη κατὰ τοῦ μεταρρυθμιστοῦ ὑπουργοῦ, ὅστις ἐπὶ τέλους ἀποθνήσκει ἐν τῇ ἔξορῃ. Ἐντὶ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τοῦ δεκάτου ἡδύου αἰῶνος ἡ εὐρωπαϊκὴ μοναρχία, ἐκκληρώσασα τὴν πολιτικὴν αὐτῆς ἀποστολήν, ἀποχωρεῖ ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς, ὡς μεταρρυθμιστικὴ δύναμις. Κατὰ τὸ ἐνὸν εὐργάσθη ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, διὰ τῶν βασιλέων ἢ διὰ τῶν ὑπουργῶν, ὑπὲρ τῆς εὐημερίας καὶ τῆς προόδου τοῦ λαοῦ ἄνευ αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ λαὸς λαμβάνει ἡμέτεροι συνειδήσιν καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων. Ἐγνωεὶ νὰ ὀρθῶσιν καὶ νὰ πρωτοστατήσῃ ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ σταδιοδρομίᾳ. Κατὰ τίνα τρόπον;

Τοῦτο ἔσται τὸ ἔργον τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν ἰδεολόγων.

Ὁ δέκατος ἡδύου αἰὼν ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἡμερανείας αὐτοῦ παρουσιάζει μίαν τῶν περιεργωτάτων φυσιογνωμιῶν.

Εἶνε κληρονόμος τῆς προπαρασκευαστικῆς ἐργασίας τῶν παρελθόντων αἰώνων. Ἀναλυτικὸς καὶ κριτικὸς, ἀλλ' ἄμα καὶ συνθετικὸς καὶ δημιουργικὸς. Ρέπει πρὸς νέους ὀρίζοντας, ἐπιδιώκει πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀμφοτέρων τῶν ἡμισφαιρίων νέαν τάξιν πραγμάτων, διώρορον τῆς ἰρρισταμένης, ἐν ἣ ὁ ἄνθρωπος καὶ ὡς ἄτομον καὶ ὡς σύνολον νὰ χειραφετηθῇ ἀπὸ τῶν λειτουργῶν δυναστικῶν ἐπιδρῶσιν. Ἄρχεται ἀποκαλυπτόμενος εἰς ἐαυτόν, θεουῦ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, τῶν ἀτομικῶν τῆς φύσεως. Καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην, ἐν ἣ ἀπὸ αἰώνων ἦδη ἔχει εἰσδύσῃ ἡ λαμπράς τοῦ πολιτισμοῦ, φωτίζουσα τὰς τρίβους, ἐφ' ὧν μέλλει νὰ σταδιοδρομήσῃ ὁ ἄνθρωπος, ἡ ἐπανόστασις, ἡ μεταβολὴ τοῦ καθεστώτος, εἰρηρικὴ ἢ βιαία, εἶνε ἡ παράκλητος λόγος τῆς μελλούσης κοινωνίας. Ἡ κοινωνία αὕτη εἶνε μεταφυσικὴ ἀκόμη, μυστικὴ, μόλις ἀποκαλύπτεται ἐν τῇ σκέψει τοῦ αἰῶνος ἢ ἐκείνου τοῦ ἰδεολόγου. Τὰ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἐπαναστάσεως συληφθέντα τέως νέα θρησκευτικὰ, φιλοσοφικὰ καὶ κοινωνικὰ συστήματα δὲν καθορίζουσι πλήρη, συγκεκριμένην τὴν κοινωνίαν, ἤτις εἶνε προσωρισμένη ἢ ἀπελευθερωτὴ τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς βίας, νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν πλήρη αὐτοῦ ἀναγέννησιν, εἰς τὴν δημιουργίαν καυαστάσεως κρείττονος καὶ λολογισμένης. Ἐἶδη ὁ δέκατος ἡδύου αἰὼν ἀποκαλύπτεται θετικώτερος, δημιουργικώτερος, ἔχων πληρεστέραν συνειδήσιν τῆς ἀποστολῆς του. Πᾶσα ἐν τῇ ἰρρισταμένη κοινωνίᾳ λειτουργοῦσα καὶ δρῶσα δύναμις συντελεῖ εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς νέας τάξεως. Τὰ ὑφιστάμενα πολιτικὰ καθεστώτα, ἡ ἐπιστήμη, ἡ τέχνη, ἡ οἰκονομικὴ ἐξέλιξις καθίστανται πραγματικαί, ἀλλ' ἄμα καὶ συνθετικαὶ δυνάμεις ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ νέου βίου. Ἰσχυρὰ πρᾶξὶ καταστροφῆς καὶ δημιουργίας διαπνέει δι' ὅλον τῶν πόρων τοῦ κοινωνικοῦ ὄργανισμοῦ. Πόθοι, ἐπιπίδες καταλαμβάνουσι τὸ

ἀνθρώπινον γένος. Νέοι ὀρίζοντες ἀποκαλύπτονται εἰς αὐτό. Ὁ σκεπτικὸς, ὁ δύπιστος θέλει διατάσῃ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα νὰ πιστεῦσῃ εἰς τὴν πραγματικότητα τῶν ἄπισθεν τῶν ὀριζόντων τούτων κεκρυμμένων κόσμων, τῶν μελλόντων κατὰ τὰς προαρήσεις τῶν ὑποφητῶν τῆς νέας ἰδέας νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ στάδιον τῆς πραγματικότητος καὶ τῆς ἱστορίας. Ἄλλ' ἡ λύσις τῶν προβλημάτων τοῦ βίου, ἡ ἱστορικὴ πραγμάτωσις τῆς ἰδέας δὲν ἀνήκει ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς ἐπαγγελιομένους τὸν θετικόν' εἶνε τὸ προνόμιον τοῦ ἰδεολόγου, ἀποκαλυπτόντος, ἐμπνεομένου, κηρύττοντος τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. Τοῦτο συνέβη καθ' ἅπασας τὰς ἱστορικὰς περιόδους τοῦ ἀνθρωπίνου βίου' τοῦτο πέφεται νὰ συμβῇ καὶ κατὰ τὸν δέκατον ἡδύου αἰῶνα. Ὁ λόγος γενήσεται πάξ, καὶ ἡ ἰδέα πραγματικότης. Οἱ μεταρρυθμισταὶ βασιλεῖς καὶ ὑπουργοὶ τοῦ δεκάτου ἡδύου αἰῶνος, καίπερ ἐμφοροῦμενοι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον αὐταρχικοῦ πνεύματος, μὴ δυνάμενοι δὲ νὰ κατανοήσωσιν ἀκόμη ἐξ ὀλοκλήρου τὴν πολιτικὴν ἰδέαν, ἤτις διαπνέει διὰ πάσης τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τῆς νέας κοινωνίας, καὶ ἤτις ἰδέα ἐρεῖδεται ἐπὶ τῆς χειραφετήσεως, καὶ τῆς αὐτονομίας τοῦ ἀτόμου, χειραφετήσεως θρησκευτικῆς, ἠθικῆς, κοινωνικῆς, πολιτικῆς ἐπὶ τέλους, συντελοῦσιν οὐχ' ἦττον εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς χειραφετήσεως ταύτης, εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἀνθρωπίνης αὐτονομίας. Εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀποβλέπει ἡ διὰ τῶν κυβερνήσεων ἐπιδιωκομένη μεταρρυθμισίς κατὰ τὸν δέκατον ἡδύου αἰῶνα. Κατὰ τὸν προσηγόμενον αἰῶνα ὁ Γάλλος φιλόσοφος Ρενάτος Καρτέσιος ἠναγάζετο νὰ καταρῖγῃ εἰς Ὀλλανδίαν, τὴν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀκρόπολιν τῆς ἐλευθερίας σκέψεως ἐν Εὐρώπῃ, πρὸς δημοσίευσιν τοῦ ρηξικελεύθου αὐτοῦ φιλοσοφικοῦ ἔργου, τοῦ λόγου περὶ Μεθόδου' ἀλλ' ἦδη κατὰ τὸν δέκατον ἡδύου αἰῶνα ἔπος δῆποτε ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψεως εἶνε ἀνεκτὴ. Βεβαίως καὶ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον πλέον ἢ ἅπας παρεβιάσθη καὶ προεγύρη ἡ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως, ἀμύλωμένη εἰς τοῦτο ἐκ παραλήλου τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὀρχῶν' ἀλλ' ἐπὶ τέλους πάντες κατενόουν, ὅτι ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψεως ἦτο ἀνθρώπινον δικαίωμα, ἄξιον σεβασμοῦ, ἄνευ τῆς ὀποίας οἱ θεομοὶ δὲν δύνανται ἐν πάσῃ κοινωνίᾳ νὰ λειτουργήσωσι καὶ νὰ ἐπιτελέσωσι προσηκόντως τὸν προορισμὸν αὐτῶν.

Ἐκεῖνο, ὅπερ ἐκήρυττε πρὸ ἐνὸς ἡδύου αἰῶνος ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ ποιητὴς τοῦ Ἀπολωλῶτος Παραδείσου ἐν συγγραφῇ αὐτοῦ (Arcopagtica), «Ὁ φονεὸν ἄνθρωπον, φρονεῖ λαγικὸν ἄν, ἀλλ' ὁ καταστρέφων καλὸν βιβλίον, ἐκμηδενίζει αὐτὸν τὸν λόγον, αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῆς θεότητος», καθίσταται ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ τὸ δόγμα τῆς ἐξελισσομένης κοινωνικῆς τάξεως ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Γαλλίᾳ, ἵνα περιορισθῇ εἰς τὰς κυριότητας τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψεως καθίσταται ἀνάγκη, ὡς εἶνε τοιαύτη ἡ ἀπρόσφαιρα διὰ τὸν ἄνθρωπον.

Τὸ ἰταλικὸν δένδρον ἐξακολουθεῖ καὶ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἐξβάλλον ξειδώρους καρπούς ἐν παντὶ εἶδει τοῦ ἐπιστητοῦ, Ἀρχομένου αὐτοῦ ὁ Νεαπολίτης φιλόσοφος, ἡδυνάμην νὰ εἴπω ἐπίσης προφήτης, Ἰωάννης Βίκος, καθορίζων τοὺς νέους νόμους τοῦ βίου τῶν λαῶν, εἰσδύει εἰς τὰ ἀπόρητα

πλείστον προβλημάτων. Αι σκέψεις αὐτοῦ, ἃς ἰδίᾳ ἀνέπτυξεν ἐν τῇ Νέᾳ Ἐπιστήμῃ (*) δόξανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς σιβύλλεια θέσφατα μᾶλλον ἢ ὡς θετικὰ δεδομένα ἐπιστημονικῆς ἐρεῖνης. Τοῦτου δ' ἔνεκεν καὶ δὲν κατενοήθη ἀμέσως ὑπὸ τῶν συγχρόνων του, εἴτ' ἐν Ἰταλίᾳ, εἴτ' ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ διότι ὑφίσταται ἤδη ποῦα τις ἐπικοινωνία μεταξύ τῶν ἐπιλέκτων αὐτῆς κύκλων. Ὁ Ἰωάννης Βίκος προσεφέρθη πρὸς τοὺς ἄλλους ἐν ταῖς μεταμο-

✿ DIDEROT ✿

συναῖς αὐτοῦ ὀρασίαις τὴν προσεχῆ ἀνατολὴν νέου κόσμου, νέου κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ καθεστώτους, ἐν ᾧ κέραι ἴσονται οἱ τίμιοι καὶ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι, τοῦτο δὲ τὸ καθεστὸς θά ἦτο ἡ ἀληθῆς φυσικὴ Δημοκρατία.

Ἡ νέα αὕτη πολιτικὴ τάξις, κατὰ θεωρίαν τοῦλάχιστον, εἶνε τὸ πρόγραμμα τῶν ἰδεολόγων καὶ τῶν κοινωνικῶν μεταρρυθμιτῶν τοῦ αἰῶνος ἐκείνου, μὴ ἀνηρόντων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν φυλὴν, ἀλλ' εἰς ὅλον τὸν ἀνθρώπινον γένος. Ταύτης πρόμαχοι ἐμφανίζονται κατὰ τὸ δεύτερον ἕμισυ τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος ὁ Καίσαρ Βεγκκιάριας, αὐτὸ τὸ ρηξί-

(*) Principii della Scienza nuova d'intorno alla comune natura delle nazioni.

κλευθον κοινωνικοπολιτικῶν ἔργων Περὶ Ἀδικημάτων καὶ Ποινῶν μονοουχί τίθησι τὰ θεμέλια τῆς μελλούσης νομικῆς νομοθεσίας καὶ τελευτῶντος αὐτοῦ ὁ Γουετάνος Φιλαγγιέρης, Νεαπολίτης ἐπίσης καὶ οὗτος ὡς ὁ Βίκος, ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς νέας ἰδέας ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων, καὶ κατ' ἐξοχὴν ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς ποινικῆς νομοθεσίας, συνεχίζον οὕτω τὸ ἔργον τοῦ Βεγκκιάρια. Ταυῦτη δ' ἐξελίσσεται ἐν τῇ καὶ ὑπὸ τὴν δουλείαν ἐλευθεριαζούσῃ Ἰταλικῇ Χερσονήσῳ ἢ δύναμις τῆς προσόδου, ὥστ' ἐν τῇ νηπιώδει καταστάσει τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης ὁ Scaruffi ἐπιζητεῖ τὴν ἀποδοχὴν παγκοσμίου νομίσματος ὑπὸ τῶν διεπόντων τὰς εὐρωπαϊκὰς πολιτείας, Αἰῶνα καὶ πλέον ἤδη πρότερον ἐν Γαλλίᾳ Ἐρρίκος ὁ τέταρτος, ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ναβάρρας ἐβουλεύετο περὶ ἰδούσεως ἐν Εὐρώπῃ χριστιανικῆς πολιτικῆς Ὀμοσπονδίας.

Ἐν τῇ γενναίᾳ ταύτῃ σταδιοδρομίᾳ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀνθρωπότητος πρὸς νέον κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν βίον δὲν ὑπερεῖ ἡ πατρίς τῆς θερησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως. Ὁ λόγος τοῦ Λουδοῦρου κατέκτητεν οὐ σικρόν τὴν γερμανικὴν συνειδησιν, ἀλλ' ἡ καθολικὴ ἀντίδρασις ἠγωνίσθη μετὰ σθένους, ἀξίου γενναιοτέρως ὑποθέσεως, πρὸς καταστολὴν αὐτῆς. Ἐντεῦθεν ὁ φρονιμὸς ἐκείνος τριακονταετῆς πόλεμος, ἀδελφοκτόνος καὶ διὰ τὴν Γερμανίαν καὶ διὰ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην. Μετὰ φρικαλέον ἀνταγωνισμὸν τῶν γερμανικῶν λαῶν, ἐρήμωσιν τῆς γερμανικῆς πατρίδος, κατάστασιν, ἐν ἣ οὐδὲν σημεῖνει ὁ πολίτης καὶ μόνον ὁ πολεμιστῆς, ἀπέρχεται ἡ ἀποκατάστασις τῆς τάξεως διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Οὐβεσφραλίας. Ὑποφύτης καὶ κηρὸς τοῦ νέου Ἐδαγγελίου τῆς Γερμανίας εἶνε ὁ Ἐρρρίμ Λέσπικα, διδάσκων ἐν ταῖς πρὸς τὸν γερμανικὸν λαὸν Ἐκατὸν Παιδαγωγίαισι πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ ἀνθρώπινου Γένους τὰ καθήκοντα πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τὴν πατρίδα, ἐν δὲ τῷ δραματικῷ αὐτοῦ ἔργῳ, Νάθαν τῷ σοφῷ, τὴν θερησκευτικὴν ἀνεξιθρησκείαν. Τὸ Πανεπιστήμιον καθίσταται ἤδη ἐν τῇ χώρῃ ταύτῃ ὁ τηλαυγὴς φάρος τοῦ νέου καθεστώτους. Ἐξελίσσεται ἡ περίοδος τῆς θυέλλης καὶ πάλης (Sturm und Drang), καὶ ἦν κατέρχονται ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἀγωνιζόμενα ὑπὲρ τῆς νέας ἰδέας, ἰσχυρὰ πνεύματα. Ἔπειτα ἡ περίοδος τοῦ Φωτισμοῦ, ἧς οἱ κυριώτατοι ἀντιπρόσωποι εἶνε ὁ Πρῶστος βασιλεὺς Φρειδερίκος, καὶ μετ' αὐτοῦ οἱ μᾶλλον ἐπίλεκτοι τῆς συγχρόνου Γερμανίας. Καθ' ὅσον ὁ αἰὼν προχωρεῖ, ἡ γερμανικὴ σκέψις ἐξελίσσεται γενναιοτέρως καὶ ἰσχυροτέρως.

Πρωτοστάτης αὐτῆς καθίσταται ὁ Ἐρμανουὴλ Κάντιος, κατορθὸν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ὅ τι ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ.

Ὁ Κριτικὸς τοῦ Καθαροῦ Λόγου καταστρέφει, ἀλλ' ὅμως καὶ δημιουργεῖ. Κηρύττει τὴν ἐνότητα τοῦ ἀνθρώπινου γένους, ἀλλ' ἅμα καὶ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ἀλληλεγγύην. Τὸ καθήκον οὐδέποτε ἔσχε βαλλόμενον καὶ ἐνθουσιωδέστερον προφήτην. Δύο ἀντικείμενα, λέγει, γοητεύουσι τὸν ἀληθῆ ἄνθρωπον: Ὁ ἄνο ἑναστρὸς οὐρανὸς καὶ ὁ ἠθικὸς ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ κόσμος. Τὰ δόγματα ταῦτα εἶνε τὸ πρόγραμμα τῆς νέας φιλοσοφικῆς σκέψεως, ἄτινα θέλουσιν ἐπιδρᾶσιν προΐόντος τοῦ χρόνου καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς καὶ συνειδήσεως τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἰδέα τῆς ἀνθρωπότητος εἶνε ἡ ἰδέα τῆς κοινωνικῆς

ταύτης επαναστάσεως, ἥτις ἐν τῇ Γερμανίᾳ τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος κο-
ρίους ἔχει ἀντιπροσώπους τὸν Λέσσιγκ καὶ τὸν Κάντιον ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, καὶ
ἐν τῇ ποιήσει τὸν Φρειδερίκον Σχίλλερν, ζηρῶντοντα ἐν μέσῳ τῆς πολιτικῆς
μὲν διαλελυμένης πατρίδος του, ἀλλὰ φιλοσοφικῶς ἀναβιωσῆς, τὸ νέον κή-
ρυγμα, ὑπερ μεγαλοφρονότερον ἀκόμη θὰ κηρύξῃ ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις.

Ἐγραψεν ὁ Σχίλλερν πρὸς τὸν φιλόσοφον Ἰακώβιν: «Σοφιστικῶς εἶμαι
καὶ θὰ μείνω πολίτης τῆς συγχρόνου κοινωνίας, ἀλλὰ πνευματικῶς, ὡς φιλό-
σοφος καὶ ὡς ποιητής, εἰς οὐδένα λαὸν καὶ εἰς οὐδένα αἰῶνα ἀνήκω, ἀλλ' εἰς
ἅπαντας τοὺς αἰῶνας*».

Ἐν τῇ ἀγγλικῇ πολιτείᾳ ὁ δέκατος ὀγδοῦς αἰὼν ἐξελίσσεται ἐξίσου φιλο-
σοφικῶς καὶ αὐτόνομος, ἐπαναστατικῶς ὑπὸ πλάιν ἔποιον καθ' ὅλας τὰς σχέ-
σεις τοῦ ἐπιστητοῦ καὶ τοῦ βίου. Τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα ἐν τῇ χώρα
ταύτῃ, μετὰ πολλὰς καὶ πικρὰς περιπετείας καὶ δοκιμασίας, ἐνισχύεται
ὑπὲρ τοῦ λαοῦ καὶ διὰ τοῦ λαοῦ, ὁσημέραι λαμβάνοντος ἑαυτοῦ συνειδήσιν.
Ἡ Ἀγγλία καθίσταται ἤδη τὸ πολιτικὸν σχολεῖον τῆς πρὸς πρόωδον καὶ
εὐνομίαν ὁργάνους εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας. Ὁ Γάλλος Μοντέσκιος ἀποκαλύ-
πτει τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ χρησιμότητα εἰς αὐτοὺς τοὺς Ἀγγλοὺς διὰ πολλοῦ
λόγου ἀξίων κεφαλαίων τοῦ *Πνεύματος τῶν Νόμων*, ὁ δὲ Βολταίρος, ἐξείρων
τὴν ἀγγλικὴν ταύτην πολιτείαν, δὲν διατάζει νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἡ Κυβέρ-
νησις αὐτῆς ὑπερέχει πάσης ἄλλης, τοῦ ἡγεμόνος δεσπομένου διὰ τῶν θεμε-
λιωδῶν νόμων νὰ πράξῃ τὸ κακόν, τῶν μεγιστάνων μὴ ὄντων αὐθιγαῶν, τοῦ
δὲ λαοῦ μετέχοντος τῆς ἐξουσίας.

Τοιαύτη εἶνε ἡ ἀγγλικὴ πολιτεία κατὰ τὸν δέκατον ὀγδοῦν αἰῶνα. Ἀνα-
γνωρίζεται καὶ ἐγκαθίσταται θεσμὸς ἄγνωστος καὶ ἐν ταῖς παλαιότηταις καὶ
ἐν ταῖς συγχρόνοις κοινωνίαις—ἡ ἐλευθερία τοῦ αἰτόμου. Ὁ οἶκος τοῦ Ἀγγλοῦ
πολίτου ἄσυλον. Εἰσέρχεται ἐντὸς αὐτοῦ ὁ ἀνεμος, ἡ βροχὴ, ἀλλ' οὐκ καὶ ἡ
ἐξουσία. Ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἐλευθερίας, ἡ ἀγγλικὴ πολιτεία ὁσημέραι
καθίσταται κραταιότερα. Ἡ ἐλευθερία σκέψις, ἥτις εἶνε ἡ κατ' ἐξοχὴν
δύναμις πάσης κοινωνίας ἀνθρώπων, διακνέει δι' ὅλων τῶν πόρων τοῦ ἀγ-
γλικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἐλευθερίας ταύτης εἶνε ἡ ὑπεροχὴ,
εἰς ἣν ἀφίκετο ὁ ἀγγλικὸς λαὸς, ἐξικλυθεὶς καὶ ἐπιζυγιστὸν ἀπὸ τοῦ δεκάτου
ἤδη ὀγδοῦ αἰῶνος ἀνά πᾶσαν τὴν ἡμέραν.

Τὸ πνεῦμα τοῦ Φραγκίσκου Βάκωνος καὶ τοῦ Γουλιέλμου Σαίξπηρου
εἶνε τὸ πνεῦμα τῆς Νέας Ἀγγλίας, οἷον ἀπεγαλιώθη ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων
τοῦ Κρόμβελ. Τὸ ἐλευθερον τοῦτο πνεῦμα ἐκδηλοῦται ἰδίᾳ κατὰ τὸν δέκατον
ὀγδοῦν αἰῶνα προοιμιᾶζεται διὰ τῆς κοινωνικῆς φιλοσοφίας τοῦ Λοκίου
καὶ καταλήγει εἰς τὸν Ἀδάμ Σμιθ. Ὁ πρῶτος εἶνε ὁ θεωρητικὸς τῆς δευτέρας
ἀγγλικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ δὲ σκέψις αὐτοῦ καθίσταται ἀφετηρία τῆς νέας πο-
λιτικῆς τάξεως· ὁ δεῦτερος, παρακολουθῶν ἔτι μᾶλλον τὴν κίνησιν καὶ τὸ
πνεῦμα τοῦ αἰῶνος, τίθεισιν ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐκ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ τὰ
θεμέλια τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης. Οἱ φυσικοκρατικοί, ὁ Χιούμς ἐν Ἀγγλίᾳ,
ὁ Τουργκὸ ἐν Γαλλίᾳ, κατανοοῦσιν ἐπίσης τὸ δίκαιον τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευ-
θερίας καὶ τῆς οικονομικῆς ἀλληλεγγύης τῶν λαῶν. Ἀλλ' ὁ Ἀδάμ Σμιθ ὑπερ-

τερεὶ αὐτῶν, μεθοδικώτερον καὶ συστηματικώτερον ἀναλύσας τὸ φαινόμενον
τοῦ πλοῦτου, ὡς ὕλικῆς τε ἄμα καὶ ἠθικῆς δυνάμεως ἐν ταῖς ἐρεῦναις περὶ
τῆς φύσεως καὶ τῶν αἰτίων τοῦ πλοῦτου τῶν ἐθνῶν.

Τὸ ρηξικέλευθον τοῦτο βιβλίον ἐγράφη ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν Ἠθικῶν Αἰ-
σθημάτων, φιλοσοφικῆς συγγραφῆς, δι' ἧς ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶχε προοιμιᾶσθαι τὸ
ἔνδοξον αὐτοῦ πιάδιον. Ὁ Ἀδάμ Σμιθ ἐκήρυξεν, ὅτι ἡ συμπάθεια εἶνε τὸ
ἐλατήριον καὶ ἡ ἀρετηρία τοῦ βίου. Καταγγέλλει τὴν θεωρίαν τῆς φιλαντίας,
προβαινούσης ἐνίοτε μέχρς ἐγωπαθείας. Τοιαῦτα πρεσβεύτας καὶ διδάξας δόγ-
ματα, πρῶτος, ἀναλυτικώτερον ὑπὲρ πάντα ἄλλον, ἐκήρυξε τὴν ἀρχὴν τῆς
ἐλευθερίας ἐργασίας, ἧς ἀποτέλεσμα εἶνε ὁ ἐθνικὸς πλοῦτος. Ὀλίγοιτοι
ἐκ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῶν τελευταίων αἰῶνων ἔσχον τοιαύτην ἐπιρροὴν
ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ δὲν ἔχει ἄδικον βεβαίως ὁ Herbert Spencer λέ-
γων, ὅτι ὁ ἰδρυτὴς τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης ἐπήνεγκεν ἐν τῇ κόσμῳ μετα-
βολάς, ὅσας δὲν ἐπήνεγκον ἰσχυρότατοι πολιτικοὶ ἡγήτορες τῶν λαῶν. Κατ' αὐ-
τὸν τὸν τρόπον ἐξελίσσεται ἡ ἐπαναστατικὴ ἰδέα ἐν Ἀγγλίᾳ. Τελευτῶντος τοῦ
δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος αἱ περὶ τὸν Μπάρκε, τὸν Φώξ, τὸν Σέριδαν ἐκπροσω-
ποῦσι τὴν ἀγγλικὴν πολιτείαν καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἐλευθερίαν ἐξέλιξιν. Τὸ
ἀγγλικὸν Κοινοβούλιον εἶνε στάδιον ἐλευθερίας σκέψεως καὶ συζητήσεως. Καὶ
οἱ συντηρητικοὶ δὲν διακνέονται δυσμενῶς πρὸς τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα. Παρά-
δοξον φαινόμενον! Αὐτὸς ὁ Πέττ, ὁ ἡγέτης τῶν συντηρητικῶν ὁμάδων τοῦ
ἀγγλικοῦ Κοινοβουλίου, ἐπὶ τῇ ἐκρήξει τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἐδί-
στασε νὰ ὁμιλήσῃ περὶ αὐτῆς συμπαιδῶς, ἀναμένων τὸ μεγαλεῖον τῆς Γαλλίας
ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ ἐπικρατήσεως τῆς ἐλευθερίας ὑπὸ ἔννομον τάξιν καὶ ἀγαθὴν
κυβέρνησιν. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ Φώξ ἐξακρατήριζε τὴν ἄλωσιν τῆς Βα-
σιλίας ὡς τὸ μέγιστον καὶ τὸ εὐτυχέστατον τῶν ἐν τῇ κόσμῳ τούτῳ ποτὲ
γεγονότων.

Ἄλλ' ἡ ἐπανάστασις ζοηροτέρα ἔτι καὶ ἀνθρωπινότερα ἐμφανίζεται ἐν
Γαλλίᾳ κατὰ τὸν δέκατον ὀγδοῦν αἰῶνα. Τὸ ἐλευθερον ἄτομον, ὁ αὐτόνομος
ἄνθρωπος ἐν τῇ πλήρει αὐτοῦ ἐννοίᾳ καὶ ὑποστάσει, εἶνε ὁ Γάλλος πολίτης.
Τοιοῦτον ἄρχεται ἐνοῶν ἑαυτόν. Εἶνε ὁ νεότερος ἄνθρωπος, συμμερίζομε-
νος τὰς εὐτυχίας καὶ τὰς δυστυχίας τοῦ κόσμου τούτου μετὰ συμπαιθείας, χω-
ρὶς ν' ἀποβλέπῃ εἰς τὸν λαὸν ἢ εἰς τὴν πατρίδα. Πᾶν τὸ συγκινοῦν αὐτὸν
εἶνε ἡ ἀνθρωπίνη ἰδέα, ἥτις πρέπει ν' ἀντικαταστήσῃ πᾶσαν ἄλλην τέως διέ-
πουσαν τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἱστορίας. Ὡς παρατηρεῖ ὁ *Fagniel*, καθ' ὅλον τὸν δέ-
κατον ὀγδοῦν αἰῶνα, ἀπ' ἀρχῆς μέχρς τέλος αὐτοῦ, ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ
γαλλικοῦ λαοῦ ὑποχωρεῖ ἡ χριστιανικὴ ἰδέα, ὡς καὶ ἡ ἰδέα τῆς πατρίδος. Τίνα
τὰ αἷτια τοῦ φαινομένου τούτου, ἀπαφεύγω νὰ ἐξετάσω κατὰ τὴν στιγμὴν
ταύτην. Ὅπως ἐν Γερμανίᾳ, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς σκέψεως τοῦ Λέσσιγκ,
τοῦ Φίχτη, τοῦ Γκαίτε καὶ τοῦ Σχίλλερου, δὲν ὀρίσεται ἡ ἔννοια τῆς γερμα-
νικῆς πατρίδος, οὕτω καὶ ἐν Γαλλίᾳ, Πρέπει νὰ ἐπέλθωσι θλίψεις καὶ δοκι-
μασίαι εἰς τὸν γαλλικὸν λαόν, καὶ τότε μόνον θὰ κηρυχθῇ ἡ πατρίς ἐν κιν-
δόνῳ, τὸ δὲ ἄσμα τῆς Μασσαλιώτιδος θὰ καλέσῃ αὐτὸν πρὸς ἄμυναν βιομῶν
καὶ ἐσπιῶν «*allons enfants de la patrie*». Καὶ μετ' ὀλίγων ἡ ἐπανάστασις,

κοσμοπολιτική, εθνική, καθ' ἣν στιγμήν κινδυνεύει τὸ γαλλικὸν ἔδαφος ἐκ τῶν ἐπιδρωμένων.

Ἡ γαλλικὴ σκέψις, ἐξερχομένη τοῦ περιορισμένου θεάτρου τῆς πατρίδος καὶ τῆς φυλῆς, καθισταμένη παγκόσμιος, κατ' ἀνάγκην θέλει θριαμβώσῃ καὶ ἐπικρατήσῃ προσηλυτίζουσα τοὺς λαοὺς εἰς τὴν ἰδέαν, ἣτις δὲν εἶνε γαλλικὴ, ἀλλ' ἀνθρωπίνη. Ἐπιζητεῖται ἡ βελτίωσις καὶ ἡ εὐημερία τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, οὐχὶ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς φυλῆς, ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς πατρίδος. Ἐπὶ τίνων ἀρχῶν ἠρειδέτο τὸ παλαιόν, τὸ χριστιανικὸν καθεστῶς; Ἐπὶ τῆς ἀποκαλύψεως, τῆς παραδόσεως, τῆς αὐθεντίας. Ὁ ἄνθρωπος μονοουχὶ δὲν ὑφίστατο, ὁ ἐγκέφαλος αὐτοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ λειτουργήσῃ ἐλευθέρως ἢ αὐτονόμως. Ὁ δέκατος ὄγδος αἰὼν ἀποκαλύπτει καὶ κηρύττει τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ δίκαιον τοῦ προσωπικοῦ λόγου, τοῦ ἀνθρωπίνου κριτηρίου, ἀναζητοῦντος τὴν ἀλήθειαν. Ἐν τῇ ἀναγνωρίσει τοῦ νέου δόγματος, ὁ αἰὼν οὗτος καθίσταται τὸ ἐργαστήριον τῆς ἐλευθέρου σκέψεως, καὶ ἔτι μᾶλλον, τῆς ἀνθρωπίνης παλλαγνεσίας.

Ἐργάσθησαν ὑπὲρ πραγματώσεως τῆς νέας ταύτης κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς τάξεως τὰ γενναϊότατα καὶ τὰ ἰσχυρότατα τῶν πνευμάτων τῆς ἀνησυχου ἐκείνης περιόδου. Ἦνε κριτικὴ ἀκρόμη, ἀλλ' ἤδη φέροι ἐν ἑαυτῇ τὰ σπέρματα τῆς δημιουργίας. Οἱ ἐκπροσωποῦντες τὸ νέον πνεῦμα τῆς ἱστορίας εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον θεωρητικοί, ἰδεολόγοι· ἐλάττωται ἐκ τούτων μελετῶσι καὶ ἀναλύουσι τὰ φαινόμενα τῆς ἱστορίας, παρελλούσης καὶ ἐνεστώσης, ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ κοινωνικῇ αὐτῆς σταδιαδρομίᾳ, ἐπισκοποῦντες αὐτὰ διὰ τοῦ φακοῦ τῆς πραγματικότητος. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι ἀπὸ τῶν τελευταίων δύο αἰώνων ἡ ἐμπειρικὴ ἢ ἐπιστημονικὴ μέθοδος, ἣτις εἶνε μέθοδος τοῦ Λεονάρδου Δαβίντσι, τοῦ Γαλιλαίου, Φραγκίσκου τοῦ Βάκωνος, τοῦ Νεύτωνος καὶ λεγεῶνος περιπλησιῶν ἀνδρῶν, χρησιμοποιεῖται ποιηλιστρόπως, οὐ μόνον πρὸς μελέτην τῶν φαινομένων τῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ τῶν δεδομένων τῆς ἱστορίας, ἐν τούτοις ἡ μέθοδος αὕτη δὲν εἶνε ἀκρόμη ἢ ἐπικρατεστέρα. Αἱ θρησκευτικαί, αἱ μεταφυσικαὶ παραδόσεις τοῦ παρελθόντος ἀντιτίθενται διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων ἀπαγορευτικῶν διατάξεων τοῦ κρατοῦντος πολιτικοῦ καθεστώτος εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς νέας ἰδέας, ἣτις εἶνε ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθέρου ἀρεῦνης καὶ τῆς αὐτονομου σκέψεως.

Τοιαύτη, ἐλευθέρου, αὐτόνομου καὶ ἀνεξάρτητος πάτης ἀντιθέτου ἐπικρατήσεως, ἐξελλίσσεται ἢ φιλοσοφικὴ, ἢ ἀνθρωπίνη σκέψις κατὰ τὸν δέκατον ὄγδον αἰῶνα. Οἴχονται οἱ Θεοί. Ἄνετ' αὐτῶν ἀποκαθίσταται ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ἐλευθέρῃ ἀντιλήψει καὶ τῇ δυνάμει ὁ ἄνθρωπος. Ἀντιπρόσωποι τῆς ἐξελξεως ταύτης ἐν Γαλλίᾳ ἐμφανίζονται ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς ἰσχυροὶ χαρακτῆρες, οὗς βραδύτερον, τελευταῖον τοῦ δεκάτου ὄγδου αἰῶνος, παρέβαλλεν ὁ ἀτυχὴς Malesherbes πρὸς τοὺς ἐνδοξοτάτους τῶν ρητόρων τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Ρώμης. Ἡ δύναμις τοῦ λόγου, τῆς γραφίδος ἢ αἰχμῆ ἦτο ἡ μόνη αὐτῶν ἰσχύς. Ἄλλ' ἡ δύναμις αὕτη, καίπερ μὴ στηριζομένη ἐπὶ τῆς λόγῃς καὶ τοῦ τηλεβόλου, ὑπῆρξεν ἡ πραγματικὴ δύναμις τῆς ἐπαναστάσεως, συνετάραξε τὴν

• Ο ΚΟΙΜΩΜΕΝΟΣ ΕΡΩΣ •

συνείδησιν τῶν λαῶν, ἀνέτρεψε βασιλεῖς καὶ θρόνους καὶ ἀπεκάλυψε τὸ νέον δίκαιον τῆς ἱστορίας.

Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις δὲν δύναται νὰ νοηθῆ, καὶ μετ' αὐτῆς ἡ νέα κοινωνία, ἂν πρότερον δὲν ἀναλυθῆ καὶ κατανοηθῆ ἡ σκέψις τῶν ἀνδρῶν τούτων. Ἔβλεπε ἡ σκέψις τοῦ δεκάτου ὁγδοῦ αἰῶνος. Ἔβλεπε δίκαιον ὁ Γερμανὸς ποιητὴς Γκαίτης.

*« Πᾶν ὅτι πνεῦμα τῶν αἰῶνων λέγεται,
ἀνδρῶν μεγάλων πνεῦμα εἶνε πράγματι ».*

Ἐἶπον ἦδη, ὅτι καθ' ἅπαντα τὸν δέκατον ὁγδόν αἰῶνα ἡ γαλλικὴ συνείδησις ἐξελίσσεται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐσπερημένη θρησκευτικῶν συναισθημάτων καὶ φιλοπατρίας. Τὸ αἷτιον τοῦ φαινομένου τούτου ἰσοδοτεῖται τὸ μὲν εἰς τὴν ἐξαχρεῖωσιν τοῦ μοναρχικοῦ κλήρου, καὶ πρότερον μὲν ἄλλ' ἰδίᾳ ἀπὸ τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως ἐκδηλώσαντος ἐγωϊστικωτάτης ροπῆς πρὸς ἐπικράτησιν καὶ παραβίωσιν τῶν συνειδήσεων τῶν ἀνθρώπων, τὸ δὲ εἰς τὴν ἀσθαφέροτον παμβασιλείαν τῆς μοναρχικῆς ἐξουσίας. Πράγματι. Ἡ μοναρχικὴ ἰδέα, κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος καὶ ἀρχομένου τοῦ δεκάτου ὁγδοῦ εἶνε ἡ κεντρικὴ ἰδέα καὶ δύναμις τῆς Γαλλίας, *L'État c'est moi*. Ἐγὼ εἶμαι τὸ κράτος, ἡ Γαλλία. Τοιοῦτον ἦτο τὸ θεμελιώδες δόγμα τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς Λουδοβίκου τοῦ δεκάτου τετάρτου. Ἐκτὸς τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ δυνάμεως, οὐδὲν ἄλλο δύνάμις εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ὑπάρξῃ καὶ νὰ δράσῃ ἐν τῇ γῆρα ταύτῃ. Ὁ γαλλικὸς λαός, καὶ ὁ σκεπτόμενος καὶ ὁ μὴ σκεπτόμενος, κατενόει ἑαυτὸν ἕξον πύσης ἰσοστάσεως κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς, ἐν τῇ ἀποξενώσει δὲ ταύτῃ παντὸς δικαίωματος ἀπέλασε κατ' ἀνάγκην τὴν συνείδησιν τῆς πατριδος, τῶν πρὸς αὐτὴν καθηκόντων καὶ ὑποχρεώσεων. Ἐν τῇ μοναρχίᾳ ὁ ἀνθρώπος, ὡς ἔμελλε νὰ εἶπῃ λήγοντος τοῦ αἰῶνος ἐκείνου ὁ ποιητὴς τοῦ ἄν Πόζα, ἀγαπᾷ μόνον ἑαυτὸν, οὐδένα ἄλλον ἐν τῇ κόσμῳ τούτῳ, ὀλιγότερον τὴν πατρίδα, πρὸς ἣν ὀλικῶς μόνον, οὐχὶ δὲ ἠθικῶς ἢ πνευματικῶς συνδέεται. Ἐκ τῶν αἰτίων τούτων ἡ σκεπτομένη γαλλικὴ κοινωνία κατὰ τὸν δέκατον ὁγδόν αἰῶνα οἷτε θρησκευτικὴ εἶνε, οἷτε φιλόπατρις. Τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς θρησκευτικῆς ἀδιαφορίας, ἂν μὴ καταρροήσεως, καὶ τοῦ κωσμοπολιτισμοῦ ἐκδηλοῦται καθ' ἅπαντα τὴν γραμμὴν παρ' αὐτοῖς τοῖς προνομιούχοις ἀντιπροσώποις τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος κατὰ τὸν δέκατον ὁγδόν αἰῶνα ἀπὸ τοῦ σκεπτικοῦ Μπαῖλον (Bayle) μέχρι τῶν μεγάλων ἀνατροπέων τῆς ὀριστομένης κοινωνικῆς, πολιτικῆς, θρησκευτικῆς καὶ φιλοσοφικῆς τάξεως, τοῦ Ρουσσώ καὶ τοῦ Βολταίρου.

Τὸ ἱστορικὸν καὶ κριτικὸν λεξικὸν τοῦ πρώτου κρίνει ὁ ἦδη μνημονευθεὶς συγγραφεὺς Fagnet ὡς τὴν βίβλον τοῦ δεκάτου ὁγδοῦ αἰῶνος. Ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ εἶνε σκέψις, ἀρνήσις, αὐτὸ τοῦτο περρωτισμός. Ἀναλύων ταῦτα ἢ ἐκεῖνο τὸ πρόβλημα, τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ φαινόμενον τοῦ βίου, σπουδάζει ἅμα καὶ παίζει. Ἀλλὰ κυρίως ἀρνεῖται· οὐδὲ διατάζει νὰ λυθῇ ἐν τῇ καταστροφικῇ αὐτοῦ πολεμικῇ κατὰ παντὸς χρόνου θρησκευτικῶν συτήρηματος, ὅτι δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ νὰ ἐδημηρῆσῃ κοινωνία ἀνθρώπων, ἐσπερημένη πάσης θρησκευτικῆς συνειδήσεως καὶ πίστεως. Ὁ Πέτρος Μπαῖλος ἐν τῇ ἀρνητικῇ αὐτοῦ δράσει, εἰ καὶ ἀνίκει μᾶλλον εἰς τὸν δέκατον ἑβδόμον αἰῶνα, διότι ἐγεννήθη ἐν ἔτει 1647, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἐξεδήλωσε τὸ πνεῦμα τοῦ δεκάτου

ὁγδοῦ. Ἀπόστολος τῆς ἀρνήσεως, ἐξαίρει τὴν σύζητησιν, τὰς συγκρούσεις, τὰς αἰρέσεις, αἵτινες προκαλοῦνται ὑπὸ φιλοδόξων πνευμάτων, καθίστανται ἐποφελέσταται εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν καλλιέργειαν τοῦ πνεύματος, ἐξοραίζουσαι καὶ ἐξευγενίζουσαι αὐτό. Ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην ὁ πικρόχολος κριτικὸς προοιμιάζει τὴν Ἐγκυκλοπαιδεῖαν καὶ τὸν Βολταίρον, οὗ τὸ φιλοσοφικὸν λεξικὸν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς πληρεστέρα μεταρρυθμίσις καὶ ἐκδοσις τοῦ ἱστορικοκριτικοῦ λεξικοῦ τοῦ Μπαῖλου.

Ὁ μελετῶν τὴν ἱστορικὴν φυσιογνωμίαν, ὁ παρακολουθῶν τὴν ἐξέλιξιν τοῦ αἰῶνος τούτου, κατ' ἀνάγκην ὀφείλει νὰ σταματήσῃ πρὸ τῆς ὑπερόχου προσωπικότητος τοῦ συγγραφεὸς τῶν Περσοικῶν Ἐπιστολῶν, τῶν Παρατηρήσεων περὶ τῶν αἰτίων τῆς ἀρῆς καὶ παρακμῆς τῶν Ρωμαίων καὶ ἐπὶ τέλους τοῦ Πνεύματος τῶν Νόμων. Ἔβλεπε ὁ Μοντέσκιο. Ὑψίσταται καθ' ἅπασας τὰς μεταμορφώσεις τοῦ φιλοσοφικοῦ αὐτοῦ πνεύματος τὴν ἐπιρροὴν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν ροπῶν τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ. Ἀνίκει μᾶλλον εἰς τὸ κέντρον τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως, ἀριστάμενος καὶ τῆς δεξιᾶς καὶ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος. Κρατεῖ τὸ χρυσοῦν μέτρον. Δὲν παραφέρεται ἐν ταῖς ἐρευναῖς. Ἔβλεπε κριτικὸς ἐν τῇ ἐργασίᾳ αὐτοῦ, ἀλλ' ἅμα καὶ δημιουργικὸς, ὡς εἶνε οὐκ ὀλίγοι τῶν συγχρόνων. Δὲν ἔχει τὸν σαρκασμὸν τοῦ Βολταίρου, οὐδὲ τὴν ἐπαναστατικὴν, τὴν ἀνατροπικὴν τοῦ Ρουσσώ ἀνησυχίαν. Ἀγαπᾷ τὴν ἐλευθερίαν, ἥς τὸ μυστήριον κατανοεῖ καὶ ἀγαλλεῖ ὑπὲρ πάντας ἴσως τοὺς φιλοσόφους τοῦ δεκάτου ὁγδοῦ αἰῶνος. Ἡ ἐλευθερία διὰ τὸν Μοντέσκιον δὲν εἶνε ἡ ἀρνήσις παντὸς καθεστῶτος ἐν τῇ θρησκείᾳ, ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ἔβλεπε ἡ συνθετικὴ ἐκείνη καὶ δημιουργικὴ δύναμις, ἡ ἐξαπαλλίξουσα τὸν ἀνθρώπινον βίον ἐν τῇ ποικίλῃ αὐτοῦ δράσει. Καὶ ἀναζητεῖ τὴν ἐλευθερίαν ταύτην ἐν τῷ πραγματικῷ κόσμῳ καὶ οὐχὶ ἐν τῷ ὀμιχλώδει αἰθέρι τῆς μεταφυσικῆς σκέψεως.

Ὅπως εἶνε ὁ λόγος, δι' ὃν ἀναλύων τὸ μυστήριον τῆς ἐλευθερίας, ὡς ἐξαπαλλίξουσα αὐτὴν ὁ Μαλεμβρόχιος, ὁ Γάλλος κοινωνιολόγος τοῦ δεκάτου ὁγδοῦ αἰῶνος, ἔσπερε τὴν προοπτικὴν αὐτοῦ καὶ τὰς ἐρεῖνας ἐκεῖθεν τῆς Μάγγης, εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἥς τὸ πολίτευμα ἐκρινεν ὡς τὸ μᾶλλον δυνάμενον νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐξασφάλισιν καὶ τὴν πραγμάτωσιν τῆς ἐλευθερίας.

Ἀλλ' ἡ ἀνθρωπίνῃ αὐτῇ ἐλευθερία, ἡ πραγματοποιημένη ἐν τῷ ἱστορικῷ βίῳ τῶν κοινωνιῶν, δὲν ἐξελίσσεται ἀπολύτως. Ὁ ἀνθρώπος ὀφίσταται τὴν ἐπιρροὴν τῶν φυσικῶν καὶ κοινωνικῶν δυνάμεων ὑπὸ πολλὰς ἐπὶ ἄρῃς εἶνε δημιουργημάτων αὐτῶν. Ἐντεῦθεν ἡ ποικιλία τῶν θεσμῶν, ἀνταπακρινόμενῃ πρὸς τὴν ποικιλίαν τοῦ φυσικοῦ περιέχοντος, τοῦ κλίματος. Οὐχ ἥττον καίπερ ὀφιστάμενος τὴν ἐπιρροὴν καὶ τὸ κράτος τῶν φυσικῶν νόμων, δὲν ἐξαφανίζεται ἐν τῇ κοινωνικῇ αὐτοῦ σταδιοδρομίᾳ. Ἔβλεπε ἐλεύθερος. Διὰ τῆς ἐλευθερίας καθίσταται ἀνθρώπος ἅμα καὶ πολίτης. Ἐν τῇ ἀντιλήψει ταύτῃ τῆς κοινωνικῆς ἐλευθερίας ἐρεῖδεται ἡ πολιτικὴ θεωρία τοῦ Μοντεσκίου: ἐν τῷ μέτρῳ μεταξὺ τῆς ἐπιπεργείας τῶν φυσικῶν δυνάμεων καὶ τῆς αὐτονομίας τῆς ἀνθρωπίνης. Ἐν τῇ πολιτικῇ πραγματώσει τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐκπροσωπεῖ κατ' ἐξοχὴν ἡ ἀγγλικὴ πολιτεία τοῦ ὀργανισμοῦ, τῆς ὁποίας πρῶτος θεωρητικὸς εἶνε ὁ Μοντέσκιος.

Ὁ ἀνεξάρτητος κριτικὸς, ἀναλύων τὴν σύγχρονον κατάστασιν τῆς ἐυρωπαϊκῆς πολιτικῆς, εἰσδύει τολμηρότατα εἰς τὰ ἀπόρητα αὐτῆς, ἐπιφέρων τὰς

προσηκούσας παρατηρήσεις. Καταπολεμεί τὸ σύστημα τῶν μονίμων στρατῶν, τῆς νόσου αὐτῆς, ἣτις εἶνε προορισμένη νὰ ἐπενέγῃ φωβερωτέρας τῶν ἤδη προξενηθειῶν καταστροφάς, προξενολοῦσα τὴν ἄλιξιν καὶ ἠθικὴν εὐημερίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἐν προσεχῇ ἢ ἀποτέρῳ ἱστορικῇ μέλλοντι. Τί συμβαίνει κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην εἰς εὐρωπαϊκῆς στρατοκρατίας; Λανθανόντος ἢ ἐναγῶς πόλεμος ὄλων ἐναντίον ὄλων, Ἄλλ' ὁ ἀδυσάτητος οὗτος ἐχθρὸς τοῦ πολέμου, τῶν μονίμων στρατῶν, προορισμένον νὰ καταβροχθίσῃσι τὸ αἷμα καὶ τὸν ἰδρώτα τῶν λαῶν, δὲν τυφλώττει πρὸς τὰ ἱστορικὰ διδάγματα καὶ δεδομένα. Προβαίνων τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἔζη καὶ ἐφιλοσόφηται περὶ τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, δὲν διττάζει νὰ ἐκδηλώτῃ τὸ φρόνημά του ὑπὲρ τῆς στρατιωτικῆς συντάξεως παντὸς λαοῦ. Ἐκείτος ἄνθρωπος, ἀδιάρητος εἰς ποίαν κατηγορίαν κοινωνικὴν ἀνήκει, εὐγενῆς, αἰσθῆς, τεχνίτης, γεωργός, ἐκπληρῶν τὸν πολιτικὸν αὐτοῦ προορισμόν, πρέπει νὰ καθίσταται στρατιώτης. Τότε δὲ μόνον πολιτεία τις εἶνε ἰσχυρά, ὅποτε δὲν περιορίζεται εἰς τὴν ἀνατροφήν πολιτῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν δημιουργίαν στρατιωτῶν, ὧν στερούμενη δὲν δύναται νὰ ἐπικρατήσῃ ἐν τῇ διεθνῇ διαπάλῃ.

Ὁ Μοντέσκιος, καὶ ὡς ἠθικολόγος καὶ ὡς κοινωνιολόγος καὶ ὡς πολιτειολόγος, ὑπὸ πίπας τὰς ἐπόψεις ἐκδηλοῦ τὸ πνεῦμα τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος. Ἐντεῦθεν ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῶν συγχρόνων καὶ ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων. Εἶνε προύγγελος τῆς ἐπαναστάσεως, ἣτις τὰ πρώτα αὐτῆς ὄπλα, διὰ τῶν περὶ τὸν Μιραμπὸ Συνταγματικῶν, διὰ τῶν Γιβονδίνων καὶ τῶν λοιπῶν ἀντιπροσώπων τῆς πρώτης περιόδου, παραλαμβάνει ἐκ τῆς φαιφῆρας τοῦ θεορητικοῦ τοῦ «Πνεύματος τῶν Νόμων».

Ἔτι μᾶλλον ἐκπροσωπεῖ καὶ διεργηγεῖ τὸ ἐπαναστατικὸν ταῦτα πνεῦμα τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ὁ κατ' ἐξοχίαν ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ, ὁ Βολταῖρος. Φαινόμενον, αἰνίγμα, πρόβλημα καθ' ὅλας τὰς κοινωνικὰς αὐτοῦ σχέσεις, καθ' ὅλας τὰς ἐκφάνσεις τοῦ θυελλώδους καὶ περιπετειώδους αὐτοῦ βίου, στερεῖται χαρακτῆρος. Κέκτηται πᾶσις τὰς ἐλλείψεις ἀνθρώπου ἐν ἡγμένῳ. Ἀρετὴ δι' αὐτὸν εἶνε ἡ διάκρισις ἢ κοινωνικὴ, ἀκατὸς ὁ πλοῦτος. Πρακτικὸς ἀνὴρ ὑπὸ πᾶσαν ἔσφοδον, δὲν ἀρνείται νὰ ὑποκόψῃ, νὰ καμφοῖ, νὰ ἐξευτελισθῇ, ἀρκεῖ ἢ κατὰ τὴν αἰσθῆσιν νὰ προσδώσῃ αὐτῷ τιμὰς καὶ αἰσθητῆ. Τρέφει τὴν φιλοδοξίαν νὰ ἀνέλθῃ ὑπὲρ πάντα σύγχρονον, νὰ ἡγήθῃ τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς κινήσεως τοῦ αἰῶνος· καὶ ἐν τούτοις ἡ φιλοδοξία αὐτῆ δὲν ἐπιδιώκεται κατὰ τρόπον, ἄξιον γενναίου καὶ ὑπερόχου χαρακτῆρος. Κατὰ τοῦτο ὁ Βολταῖρος ὡς πολὺν τῶν συγχρόνων του, μὴ διστασάντων νὰ ὑποστῶσι φοβεράς κακουχίας, καταδρομὰς, δυσμενείας, ἤκει μόνον νὰ τηρήσῃ τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν ἄλλικτον, τὴν τιμὴν ἀνεπίληπτον. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, οὐδὲ τὸ ὄνομα καὶ ἡ φήμη ἡμέρη τῇ ἡμέρῃ καθίσταντο γνωστά καθ' ἅπαντα τὸν πεπολιτισμένον κόσμον, ἀδιαφορεῖ νὰ καταστήσῃ τὴν φήμην ταύτην ἀνωτέραν πάσης κριτικῆς. Ἐν τῇ συγγραφικῇ αὐτοῦ σταδιοδρομίᾳ ἦλθεν εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς πολλοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ἀνωτάτων κοινωνικῶν τάξεων τῆς Εὐρώπης, πρὸς πάντας δὲ προσηγάθη ἡκιστα ἀξιοσεπῶς καὶ φιλοτίμως. Αὐτὸς ὁ Φρειδεरिकὸς τῆς Πρωσίας μετεχειρίσθη τὸν ἔνδοξον φιλόσοφον καὶ ποιητὴν ὡς εὐτελεῖ ὑπερέτατον. Ἄλλ' ὁ Βολταῖρος ἀπεδέχετο μετριοφρονῶς οἰονδήποτε λάκτισμα, χωρὶς νὰ αἰσθάνηται ἢ φοβῆται τὴν ἀγανάκτησιν ἐκεῖ-

νην, ἣτις προσιδιάζει καὶ εἰς τὸν ἐλάχιστον τῶν ἀνθρώπων. Τοῦτου ἕνεκα ἀπῆλθε μὲν δημοτικότητος καὶ ἀγάπης, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐκτιμῆσεως καὶ σεβασμοῦ. Ὁ πλέον ἢ ἀπαξ διαμαρτυρηθεὶς ἐν τῇ βίῳ αὐτοῦ, ἕνεκα τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἀνοσιουργήματος, δὲν ἐδίωκε νὰ συγχαρῇ τὴν αὐτοκράτειραν Λίλιαστρίνην ἐπὶ τῇ μεριδίῳ αὐτῆς ἐν τῇ διανομῇ τῆς Πολωνίας. Οὐαὶ τοῖς ἡττημένοις!

Αὗται εἶνε αἱ ἐλλείψεις τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος τοῦ Βολταῖρου ἐν ταῖς προσωπικαῖς καὶ κοινωνικαῖς σχέσεσιν. Ἄλλ' ἐν τῇ φιλοσοφικῇ καὶ συγγραφικῇ

• J. J. ROUSSEAU •

αὐτοῦ σταδιοδρομίᾳ ἐκδηλοῦται οὗτος ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ μεταξὺ τῶν συγχρόνων. Ἦ ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας, κρεῖττον εἰπεῖν ἢ ἐπὶ τοῦ πεπολιτισμένου καὶ σεκτομένου κύττου ἐπιτροπῆ αὐτοῦ ὤπηξεν ὑπὸ πᾶσαν ἔσφοδον ἀκαταμάχητος. Ὡς ποιητῆς, ὡς φιλόσοφος, ὡς συγγραφεὺς ἐν γενεῇ παρέσθην εἰς τὸ ἄρμα αὐτοῦ, θρησκευτικῶν ἄρμα, τὴν ἀνθρωπίνην σκέψιν. Οὐδεὶς ἰσχυρότερον αὐτοῦ κατεπόλεμησε τὰς ἀθαιρεσίας καὶ τὴν ὑποκρισίαν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Μεταφρονηστὴς ἐν τῇ ἐχθρότῃ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως, μάχεται κατὰ πάσης προλήψεως κοινωνικῆς, κατὰ πάσης πολιτικῆς παρεκτροπῆς. Καταδικάζει μετ' ἀξιοματικῶν κόνων τὸν θεσμὸν τῆς δουλείας. Καθίσταται

επάμιλλος πρὸς τὸν Ἰταλὸν Βενκαριάν, ἀξιῶν πικρὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων τὴν μεταρρυθμίσειν τῆς ποινικῆς νομοθεσίας, τοῦ συστήματος τῶν φυλακῶν, τὴν ἀναλογίαν μεταξὺ ἀδικημάτων καὶ ποινῶν. Ἄλλ' ἡ μεγάλη ὑπερησμία, ἣν προσφέρει ὁ Βολταίρος εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος, εἶνε ἡ καταπολέμησις τῆς μισαλλοδοξίας τῆς ἐκκλησίας καὶ ἡ υπεργίαισις τοῦ δικαίου τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος ὑπὸ πολλὰς ἐπιφεύς δὲν εἶνε μεταρρυθμιστὴς μόνον, ἀποστολὸς ἢ εἰσηγητὴς νέων ἰδεῶν, φιλοσοφικῶν, κοινωνικῶν, πολιτικῶν. Εἶνε κατακτητὴς. Κατέκτησε τὸν δέκατον ὀγδόον αἰῶνα, ἐβασίλευσεν ἐπ' αὐτοῦ διὰ τοῦ πνεύματός του, τῆς εὐφυΐας του, τῆς ἀκαταπονήτου ἐκείνης νοητικῆς ἐργασίας, ἣτις προσδιδάξει κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰ ὑπέροχα πνεύματα, ἀτινα προπαρασκευάζουσι νέον κόσμον ἐν τῇ ἐκπολιτιστικῇ σταδιοδρομίᾳ τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ὅπως ὁ Βολταίρος, ὁ Ἰωάννης Ἰάκωβος Ρουσσώ ἐκπροσωπεῖ ἐπίσης καὶ διεργηγεύει τὴν ἐπαναστατικὴν σκέψιν τοῦ δέκατου ὀγδόου αἰῶνος, ὑπερ πάντα ἄλλον ἐκ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ συντελέσας διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ νὰ ἐνθουσιάσῃ καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὸν γαλλικὸν λαὸν πρὸς τὸ προπαρασκευαζόμενον ἔργον τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ Ρουσσώ οὐ μόνον προπαρασκευάσεν, ἀλλὰ καὶ προήγγειλε τὴν ἐπαναστατικὴν ταύτην. Ἦδη ἐν ἔτει 1752 ὁ Ἄγγλος εὐπατρίδης καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ Chesterfield ἔγραψεν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ: «Προβλέπω ἐν Γαλλίᾳ, ὅτι πρὸ τοῦ τέλους τοῦ αἰῶνος τούτου τὸ ἐπάγγελμα τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ἱερέως δὲν ἔστι ἀξιῶν πλέον ὅ τι ἦξιζεν ἄλλοτε». Ἐπερ πάντα ἄλλον συνετέλεσεν εἰς τοῦτο ὡς φιλόσοφος καὶ ὡς κοινωνιολόγος ὁ πολίτης τῆς Γενεύης, ὁ Ἰωάννης Ἰάκωβος Ρουσσώ. Ἄνευ αὐτοῦ ἡ γαλλικὴ Ἐπαναστασις δὲν ἦθελεν ἐπέλθῃ, εἶπε βραδύτερον ὁ Ναπολέων. Πράγματι διὰ τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐκδηλοῦται κατ' ἐξοχὴν ἡ ἰδέα καὶ τὸ δίκαιον τῆς Ἐπαναστάσεως. Εἶνε ὁ κατ' ἐξοχὴν θεωρητικὸς τῆς κοινωνικῆς συνθήκης. Ὁ ἀνθρώπος, ὁ ἀπολύτως ἐλεύθερος, ὁ ἀνεξάρτητος, ὁ ξένος παντός κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ δεσμοῦ, εἶνε ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀνθρώπος. Ἡ κοινωνία στερεῖ αὐτὸν τῆς ἐλευθερίας, ἄρα τῆς προσωπικῆς εὐδαιμονίας, ἣτις ὑψίσταται μόνον ἐν τῇ φυσικῇ βίῳ. Οἰοσδήποτε κοινωνικὸς δεσμός, ὅν δημιουργεῖ ὑπερ ἑαυτοῦ ὁ ἀνθρώπος, συνεταιριζόμενος μετὰ τῶν ὁμοίων αὐτῷ ὄντων, εἶνε ἐπακολούθημα τῆς διαφορῆς, εἰς ἣν περιήλθεν, ἐξαναγκασθεὶς εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον. Ἄν διστάξῃ ὁ ἀνατροπὴς νὰ προβῇ περαιτέρω. Ἀρνούμενος, ἀμφισβητῶν τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀνθρώπινῃ εὐδαιμονίαν, τὸν πολιτισμὸν, δὲν ἀποκνεῖ νὰ χαρακτηρίσῃ αὐτὸν ὡς ἄρνησιν τῆς ἠθικῆς τελειότητος. Οὗτοι κατ' αὐτὸν τὰ γράμματα, αἱ τέχναι, αἱ ἐπιστήμαι, τὸ θέατρον, ἡ βιομηχανία, συνετέλεσαν μὲν εἰς τὴν αὔξησιν τῶν πνευματικῶν ἀπολαύσεων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἠθικῆς. Ἡ κοινωνικὴ ἀνισότης εἶνε ἐπακολούθημα τῆς κοινωνικῆς ἐνόητος, ἐναντία πρὸς τὸν φυσικὸν νόμον, ὅστις εἶνε ὁ νόμος τῆς ἐλευθερίας.

Ἡ ἀνθρώπινη κοινωνία εἶνε δημιούργημα τῆς ἐλευθέρας βουλῆσεως τῶν ἀνθρώπων. Καὶ τοῦτο πρῶττον οὗτοι, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι δὲν δύνανται νὰ διατηρηθῶσιν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐν τῇ φυσικῇ καταστάσει, ἣτις εἶνε ἡ κατάστασις τῆς ἐλευθερίας. Ἄρα κοινωνία καὶ πολιτεία φέρουσι καταναγκαστικὸν διὰ τὸν ἀνθρώπον χαρακτήρα. Ἀναλόγως καὶ πάντες οἱ ἐπακόλουθοι κοινωνικοὶ δεσμοί, ἡ θρησκεία, ἡ οἰκογένεια, ἡ ἰδιοκτησία, οὗς ἐπίσης καταδικάζει

ὁ θεωρητικὸς τῆς Κοινωνικῆς Συνθήκης. Ἐπὶ τῆς πολιτείας δὲν ὑπάρχει ἐκκλησία, οἰκογένεια, ἰδιοκτησία. Αἱ αὐτῆς δημιουργοῦνται καὶ λειτουργοῦσιν οἱ θεσμοὶ οὗτοι, δυνάμενοι ν' ἀκυρωθῶσι καὶ νὰ παραβιασθῶσι κατὰ πᾶσαν στιγμήν ὑπὸ τῆς πολιτείας.

Ὁ Ρουσσώ εἶνε ὁ μεγαλειότερος κοινωνικὸς καὶ πολιτικὸς ὄνειροπόλος τοῦ δέκατου ὀγδόου αἰῶνος. Ἐξήνεγκε τὰς τολμηροτάτας τῶν ἰδεῶν κατὰ τὴν θυελλώδη ἐκείνην κοινωνικὴν περίοδον οὐ μόνον τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ καὶ συμπάσης τῆς Εὐρώπης. Ἐκ τούτου τὸ κῆρος αὐτοῦ καὶ ἡ αὐθεντία, ἣν ἐξήνεγκε κατ' ἅπασαν τὴν περίοδον τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ Ρουσσώ εἶνε ὁ προφήτης, οἱ δὲ περὶ τὸν Ροβεσπιέρον, τὸν Saint-Just καὶ τοὺς λοιποὺς τῆς ἀκροτάτης δημοκρατικῆς πολιτείας, οἱ ἀπόστολοι αὐτοῦ. Ἦντλουν οὗτοι τὰς ἐμπνεύσεις αὐτῶν, τὰς κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς ἰδέας καὶ πεποιθήσεις, ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ προφύτου.

Ἐν καὶ μόνον παράδειγμα. Καθ' ἣν ἡμέραν ὁ Μαξιμιλιανὸς Ροβεσπιέρος, ὁ συνεπέστατος, ἀλλ' ἄρα καὶ φανατικώτατος τῶν ὁπαδῶν τοῦ Ρουσσώ, προπαρασκευάζετο νὰ λάβῃ τὸν λόγον ἐν τῇ Συμβατικῇ Συνελεύσει περὶ τῆς ἐθνικῆς, τῆς νέας γαλλικῆς θρησκείας τοῦ Λόγου, μετέβη εἰς τὸ δάσος τοῦ Μονμορανσί, προσφιλέως εἰδυλλιακὸν ἄστυλον τοῦ προφύτου, ἵνα ἐμπνευσθῇ ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν δένδρων αὐτοῦ. Ἐν συντομίᾳ ὁ Ρουσσώ ὑπερ πάντα ἄλλον συνετέλεσεν εἰς τὴν εὐόδου τῆς γαλλικῆς, τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλ' ἐπίσης καὶ εἰς τὴν χρεοκοπίαν τοῦ ἔργου αὐτῆς, εἰς τὴν προπαρασκευὴν τοῦ ναυκαλοντείου πραξικοπήματος. Τὴν εὐθύνην τοῦ γεγονότος τούτου φέρει πρωτίστως ἡ θεωρία τῆς Κοινωνικῆς Συνθήκης. Ἦτο ὄργανον καταστροφῆς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ δημιουργίας.

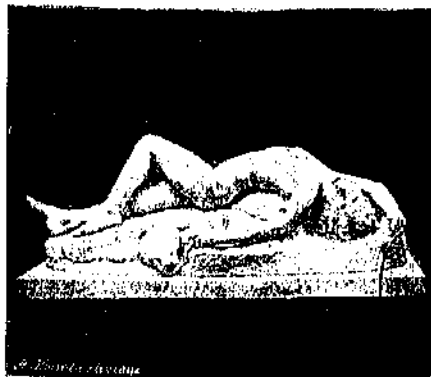

Ὁ Μοντιέσκος, ὁ Βολταίρος, ὁ Ρουσσώ θεωροῦνται ὡς ἡ κατ' ἐξοχὴν δημιουργικὴ τριάς τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ἀναντιρρήτως συνετέλεσαν κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν προπαρασκευὴν τοῦ ἔργου αὐτῆς, εἰς τὴν διατύπωσιν καὶ τὸν καθορισμὸν τῆς νέας ἰδέας, ἣτις ἔμελλε ν' ἀναμορφώσῃ καὶ ν' ἀναγεννήσῃ τὴν ἀνθρώπινῃν κοινωνίαν. Ἄλλ' ὡς ἐξέθηκα ἤδη, οἱ πρωτοεργοὶ τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, οἱ ἀπόστολοι καὶ προφῆται, ὑπέρξαν λεγεών. Σπανίως τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα κατελήφθη ἐκ τοσαύτης δημιουργικῆς ἐντάσεως. Προπαρασκευάζονται ἐν συνειδήσει ἢ ἀνυπερθέτως νέος κόσμος, νέα ἱστορικὴ περίοδος. Τίς θ' ἀναδρέψῃ, θὰ παιδαγωγῆσιν αὐτήν, θὰ καθοδηγήσῃ, θ' ἀποκαλύψῃ τοὺς κεκρυμμένους ὄρξοντας; Ὁ προφήτης, ὁ οἰωνοπόλος, μάντις ἐσθλῶν ἀγώνων. Ἐξέθηκα τὴν δρᾶσιν καὶ τὴν ἐργασίαν οὐκ ὀλίγων ἐκ τῶν ἐπιλέκτων τούτων, τῶν ὑπερἄνθρώπων τῆς ἀρχομένης ἱστορικῆς περιόδου. Ὑπολείπονται ἀκόμη ὀλίγα. Καὶ οὗτοι εἶνε πρωτίστως, οἱ ἀποτελέσαντες τὴν φάλαγγα τῶν ἀνδρῶν, ὧν ἡ πνευματικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ δρᾶσις ἐξεδηλώθη ἐν τῷ μεγάλῳ, ἐν τῷ ρηξικελεύθῳ ἔργῳ τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας.

Ἀκόμη περισσώτερον ἡ δημιουργικὴ ἰσχὺς τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος ἐξεδηλώθη διὰ τοῦ κολοσσίου ἐκείνου ἔργου, ὁ περ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρώπινης σκέψεως καλεῖται Ἐγκυκλοπαιδεία (Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers). Τὸ μέγα τοῦτο ἔργον φέρει ἀληθῶς τεράστιον χα-

ρακτῆρα. Καί κατά τήν ἐλληνορωμαϊκὴν ἀρχαιότητα, καί κατά τοὺς ἔπιτοτε διαρρεθέντας αἰῶνας πολλαὶ πολλῆς ἐγένοντο ἀπόπειραι πρὸς συγγέντρωσιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ πύτης γνώσεως καὶ σοφίας, ἀλλ' οὐδεμίαν ἐξέκετο εἰς τὸ σημεῖον, εἰς δ' ἐξέκετο ἡ γαλλικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος. Τὸ πρόγραμμα αὐτῆς περιελάμβανε πᾶσαν ἀνθρωπίνην γνῶσιν, διασκορπισμένη ἐπὶ τῆς ὄδρου γαίης σφαιρῆς. Τὸ πνεῦμα, ἡ ἐπιστημονικὴ ἐργασία τῶν παρελθόντων αἰώνων, ἀπ' ἧς ἡμέρας ἤρξατο ὁ ἄνθρωπος ἐρευνᾶν καὶ σκεπτόμενος, ἔπρεπε νὰ ἐκτεθῶσι καὶ ν' ἀναλυθῶσι κατὰ τοιαύτην τρόπον ἐν ἐνιαίᾳ συγγραφῇ, ὅστε νὰ καταστῶσιν εὐχερῆ καὶ προσιτὰ εἰς πᾶσαν διάνοιαν, δυναμένην νὰ ἔχη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἰδίαν, τὴν προσήκουσαν γνῶμην περὶ παντὸς ἀναφερομένου εἰς τὸν φυσικὸν καὶ ἠθικὸν κόσμον.

Διὰ τὸ σκεπτόμενος, ἐρευνᾶν, ἀναδιφᾶν τὰς φανεράς, ἢ τὰς ἀποκρύφους βίβλους τοῦ παρελθόντος, ἐγγράφους ἢ ἀγνώφους, κτίνον ἀπ' ἑαυτοῦ, μὴ ὑποτασσόμενος εἰς ἄλλοτριαν γνῶμην ἢ βουλήσιν, ἀποθεύσας ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν, καθίσταται κυρτός, λαμβάνων ἑαυτοῦ συνείδησιν, μὴ ἀποδεχόμενος τὸ παράπαν εἰσδησίγη ὑπερφυσικὸν πρῶταγμα, ἀποθευδύσας πρῶτον ἑαυτοῦ. Ἡ εὐρωπαϊκὴ ἀνθρωπότης μετὰ τοὺς μεγάλους αὐτῆς ἀγῶνας κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν καὶ τὴν Μεταρρυθμίσιν ἐκδηλοῦται θετικωτέρω καὶ δραστικωτέρω κατὰ τὸν δέκατον ὀγδοὺ αἰῶνα. Ἡ νέα περίοδος καλεῖται περίοδος τοῦ φωτισμοῦ. Κατὰ τὴν τῆς γνῶσεως θέλει ἐξαλωθῆ ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ὄδρου γαίης σφαιρῆς, κατερχόμενος ἀπὸ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων, τούτεστι μὴ περιοριζόμενος εἰς τὸν φυσικὸν μόνον ἐλαχίστων ἐπιπέδων μονάδων, ἀλλ' εἰ δυνατόν τὴν ζωηρότην αὐτοῦ ἀκτίνα καὶ ἐνέργειαν ἐκτεταίνων ἐπὶ τῶν εὐρητάτων ὀρέων τοῦ ἀνθρωπίνου γένους; Τούτο εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς ἱστορίας. Τεραστία ἐπιβολή. Ἀπὸ αἰῶνων ὁ ἄνθρωπος πάσης ἡπείρου καὶ παντὸς αὐτῆς διαμερίσματος βλέπει πρὸς τὸ εἰδέναι. Τίτι τῶν ἄλλων θέλει κατανοῆσαι ἑαυτὸν καὶ συνάμα τὸν φυσικὸν καὶ ἠθικὸν κόσμον, ἐντὸς τοῦ ὁποῦ ἐξελίσσεται κατὰ τὸπον καὶ κατὰ χρόνον, τίτι τῶν ἄλλων θέλει κατανοῆσαι πάσης δυνάμεως ἐναντίας, ἐξανθρωπίσιν τούτεστι πραγματικὴν καὶ ζωικὴν τὴν ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσαν λογικὴν καὶ ἠθικὴν ὑπόστασιν, ἀνερχόμενος ἀπὸ τῆς ταπεινῆς βασιλείας τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ θηρίου εἰς τὴν ὑπερῶρον σφαιρᾶν τοῦ σκεπτομένου, τοῦ ἑαυτοῦ συνειδότης ὄντος. Κατὰ τὸν δέκατον ὀγδοὺ αἰῶνα ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια, λογικὴ καὶ ἠθικὴ, ἐκδηλοῦται ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν ζωηροτάτη καὶ ἀκριβοτάτη. Συγγεντοῦται πληρέστερον καὶ μεθοδικώτερον ἡ ἐργασία τῶν παρελθόντων αἰώνων. Ἡ ἐπιστήμη καθ' ἅπαντα αὐτῆς τὰ στάδια καὶ τὰς σχέσεις, ἠθικὰς, κοινωνικὰς, πολιτικὰς, ἔρχεται εἰς συνεπαφήν μετὰ τῶν σκεπτομένων τάξεων τῆς κοινωνίας. Μεγάλοι ἄνδρες, φιλοσόφοι, δημοουργοί, ἐπιλαμβάνονται μετὰ ζήλου, μετ' ἀφοσιώσεως τοῦ ἔργου τῆς καθ' ἑαυτοῦ

ΣΤΑΘΜΑ

τῆς συγγέντου γενεῆς πρὸς τοὺς νέους ὀρίζοντας τῆς ἱστορίας. Εἶνε τὰ προνομοῦχα ὄργανα τῆς νέας τάξεως, δι' ἃν ὁ ἄνθρωπος ἄρχεται κατανοῶν ἑαυτὸν πληρέστερον ὡς ἠθικὸν ὄν, κεκτημένον δίκαια, καθήκοντα, δηλαδὴ ἐλευθερίαν καὶ ἰσοτιμίαν μετὰ τῶν ὁμοίων αὐτῷ ὄντων· ὁ παλαιὸς ἁμαρτωλὸς τῆς ἱστορίας ἐξαγνίζεται διὰ τῆς σκέψεως, ἣτις ἀποκαθίστησιν αὐτὸν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἣτις ἀποκαλύπτει αὐτῷ τὴν ἀλήθειαν, τὴν μόνην δύναμιν, δι' ἧς ἡ ἀνθρωπότης θέλει εὐχῆ τὰς πέδας τῆς δουλοσύνης ὑπὸ τὴν αἰγίδα καὶ τοὺς αἰωνοὺς τῆς ἐλευθερίας.

Ἐκ τῶν δραστηριοτέρων ὀργάνων τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως κατὰ τὸν δέκατον ὀγδοὺ αἰῶνα ὑπῆρξεν ἡ Ἐγκυκλοπαιδεία.

Εἰργάσθησαν πρὸς ἔκδοσιν αὐτῆς τὰ ἰσχυρότατα τῶν πνευμάτων τῆς Γαλλίας, Μνημονεῦοι τὰ κυριώτερα τούτων.

Μαρμοντέλλος, Βολταῖρος, Μοντέσκιος, Βομφόν, Κονδελιδάκ, Μαξιμόζ, Ἐλβίτιος, Ὀλμπαχ, Μορελλι, Τυργκώ, Νέικερ. Τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἔργου εἶχον ἀναλάβη κατὰ πρῶτον ὁ Νταλαμπέρ καὶ ὁ Διερω.

Ἡ Εἰσαγωγή τοῦ ἔργου, ἀποτελοῦσα βιβλίον ὀλόκληρον, εἶχε συγγραφῇ παρὰ τοῦ ἐπιφανεστάτου τῶν συγγέντων μαθηματικῶν, τοῦ Νταλαμπέρ. Ὁ αὐτοποιήτης οὗτος ἄνθρωπος, ἀγνοῶν καὶ αὐτὸς τοὺς γονεῖς, πνεῦμα ποικίλον καὶ ἰσχυρόν, ἀνέλαβε τὸν ἀγῶνα νὰ καθοδηγήσῃ διὰ τῆς Εἰσαγωγῆς τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας τοὺς ἀναγνώστας αὐτῆς εἰς τὴν κατανοῆσιν τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς φύσεως καὶ τῆς ἱστορίας, ὃν τὸ θαυμάσιον ἔργον ἀνελάμβανε νὰ ἐξηγητήσῃ καὶ ν' ἀποκαλύψῃ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος.

Πᾶσα γνῶσις καὶ τέχνη, πᾶσα κληροδοσία τῶν παλαιότερων γενεῶν, ἠρηνυμένη καὶ ἐξηγήθησιν μετὰ περιστοῆς ἐμφυθειας καὶ γνώσεως ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ταύτῃ. Ὁ συγγραφεὺς ἀναλαμβάνει νὰ ἐκδόσῃ τὴν γενεαλογίαν τῶν ἀνθρωπίνων γνῶσεων ἐν ταῖς γενναῖς αὐτῶν γαμμαῖς· ὡς πρὸς τὰς λεπτομερείας, τούτο ἔσται τὸ ἔργον ὅλων τῶν συγγραφέων, τῶν μετασχόντων εἰς τὴν σύνταξιν τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας. Ἀπᾶσαι αἱ ἐπιστήμαι εἶνε κλάδοι ἀθύρματα ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ κορμοῦ τοῦ δένδρου τῆς γνώσεως, ἀπορρέουσαι ἀπὸ τῆς μνήμης, τοῦ λόγου, τῆς φαντασίας. Ἀλλὰ τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα μέρη τῆς εἰσαγωγῆς ταύτης εἶνε ἐκεῖνα, ἐν οἷς πραγματεύεται τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος διὰ τῶν αἰώνων. Ὁ ἄνθρωπος, ἱστορικὸν ὄν κατὰ τὸπον καὶ χρόνον, δὲν συμβίει μόνον μετὰ τῶν συγγέντων αὐτοῦ· ὡς ἐκ τοῦ ἐρευνητικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος βλέπει συγγέντως πρὸς τὴν συμβίωσιν μετὰ τῶν προγενετέρων καὶ τῶν μελλουσῶν γενεῶν. Εἰς τὴν ῥοήν δὲ ταύτην ἀποδίδει τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἱστορίας, ἣτις συνδέουσα ἡμᾶς μετὰ τοῦ παρελθόντος διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ καὶ τῶν κακιῶν, τῶν γνώσεων καὶ τῶν πλανῶν, μεταφέρει εἰς τοὺς ἐπερχομένους αἰῶνας. Διὰ τῆς γνώσεως τῆς ἱστορίας διδάσκειται καὶ καθοδηγεῖται ὁ ἄνθρωπος νὰ τιμᾷ τοὺς ὁμοίους τοῦ ἐκείνου, οἵτινες ἐπράξαν τὸ ἀγαθὸν ἐν τῷ βίῳ αὐτῶν πράγματι, οὐχὶ δὲ καθ' ἐπίκρασιν καὶ ὑπόκρισιν· ἡ μελετὴ τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξιν τῶν κοινωνιῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἐκδηλοῦται ἐν τῇ συνθέσει τῶν μεγάλων κειμένων καὶ τῶν ποικίλων ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ αὐτῶν ἀνακινώσεων, ἀντιλαμβάνεται τοῦ φαινομένου, καθ' ὃ ὁ ἄνθρωπος, μεμονωμένον τὸ πρῶτον ἄγον

Ι. Α. ΑΡΣΕΝΗ: ΜΙΧ. Α. ΡΑΦΗΛΟΒΙΤΣ 'ΠΟΙΚΙΛΗ ΣΤΟΔ, 23^{ον}

βίον, μετά ταῦτα, διὰ τῆς συγκεντρώσεως τῶν δυνάμεών του, φυσικῶν τε ἅμα καὶ ἠθικῶν, ἐξελίσσεται διὰ τῆς δημιουργίας καὶ τῆς διαμορφώσεως τῆς οἰκογενείας, ἣτις εἶνε ἡ πρώτη μικροσκοπικὴ ἀνθρωπίνη κοινωνία, καὶ διαδοχικῶς τῶν φυλῶν καὶ τῶν ἐθνῶν. Τὰ αἴτια καὶ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ φαινομένου τούτου ἐρευνᾷ καὶ ἀναλύει ἡ πολιτικὴ ἐπιστήμη, ὑπερτέρα τῆς ἠθικῆς, εὐφότερον ἔχουσα τὸν ὄριζόντι, ἀλλ' ἅμα καὶ δυσχεροτέρα, ἅτε ἔχουσα ἀνάγκη πολλῶν καὶ ποικίλων γνώσεων τῶν λαῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἑγκυκλοπαιδεῖαν προεβλάσθη, καθ' ἃν χρόνον ἐδημοσιεύθη, ἐν ἔτει 1751, ἐν πλήρει ἐπιστημονικῇ μεσορανήματι τοῦ δεκάτου αἰῶνος ἀμέριστον τὴν ἐκτίμησιν τοῦ πεπολιτισμένου δημοσίου, οὐ μόνον τοῦ γαλλικοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ. Ἡδὴ ἡ γαλλικὴ γλώσσα καὶ φιλολογία διετέλει τὸ κατ' ἔξοχον ἄρμα τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως, ἡ δ' Ἑγκυκλοπαιδεῖα, ἀρξαμένη ἀπὸ τοῦ 1751 καὶ ἀπαυρατωθεῖσα ἐν ἔτει 1773 παρεμπροσθέντος ἐπαναληφθέντος διακοπῆς αὐτῆς, κατέστη τὸ ἐγκόλιον ἐπὶ μακρὸν χρόνον παντὸς σκεπτόμενου ἀνθρώπου. Διαδοθεῖσα καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην, συνετέλεσεν ὅπερ ἔπασαν ἄλλην ἠθικὴν δύναμιν τοῦ αἰῶνος ἐκείνου εἰς τὴν ἐξήλικωσιν καὶ τὴν ἐπιγράψαν τῆς γαλλικῆς σκέψεως.

Ἐκ τῶν φιλοσόφων τῆς Ἑγκυκλοπαιδεῖας οἱ μάλιστα ἐπιδράσαντες ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ καὶ ἐν γένει τοῦ εὐρωπαϊκοῦ δημοσίου, ἢ ἂν οἱ μίσησιαστικώτεροι. Ἐν ἡ καταστάσει διετέλει ἡ γαλλικὴ κοινωνία, μόνον τὸ πλοῦτον ἐπαναστατικὸν κίνημα κατὰ παντός κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ καθεστώτος ἦτο τὰ δυνάμενον νὰ σαγηνεύσῃ καὶ νὰ παραπλασῆσθαι. Ὁ Λιδερώ ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ καὶ οἱ βίαιαπαθέστεροι τῶν προσηλύτων αὐτοῦ, ὁ Ἐλβέτιος, ὁ Ὀλμπιαζ, ὁ Μαβλιός, ὁ Ραβινάλ ἡμιρσβήτων οἰονόμοτε θεοσευτικῶν σύστημα, αὐτὰ τὰ ἀνθρώπινα δίκαια. Ἡ ἠδονὴ καὶ τὸ συμφέρον ταῦτα εἶνε τὰ μόνα ἐλατήρια καὶ κίνητρα τοῦ ἀνθρώπινου ὄντος. Οἱ πολιτικοὶ νόμοι, τὰ θετικά θεοσευτικὰ σπτήματα δυσχεραίνονται μᾶλλον ἢ συντελοῦν εἰς τὴν ἐπίτευξιν τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας. Ἄσρησις αὐτῶν καὶ ἐπ' αὐτοῦ εἰς τὸν φυσικὸν βίον. Οὗτος δὲν νὰ εἶνε ὁ σκοπὸς τοῦ πραγματικοῦ ἀνθρώπου. Ὁ εἰρητισμὸς ἀγαλῶν τὴν ἱστορικὴν ταύτην περιόδον παρεμφερῆται πρὸ φαινομένου παρακλίσεως ἐκείνου, τὸ ὅποσον ἐξεδηλώθη ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴς τελευταίας ἡμέρας τῆς φιλοσοφικῆς καὶ ἠθικῆς αὐτῆς σταδιοδρομίας. Οἱ αἰετοὶ τῶν τελευταίων ἀντιπροσώπων τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως ἡμιρσβήτων πάντα κοινωνικῶν, πολιτικῶν καὶ θεοσευτικῶν θεσμών, αὐτὴν τὴν ἰσχυρὴν τοῦ ὄντος ὄντος. Ἀνάλογον τι συμβαίνει καὶ ἐν τῇ γαλλικῇ σκέψει τοῦ δεκάτου αἰῶνος διὰ τῆς Ἑγκυκλοπαιδεῖας. Κηρύττεται τὸ δόγμα καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς μεταβολῆς τοῦ καθεστώτος. Διὰ τίνος νέας δημιουργίας; Ἐλάχιστοι τῶν ἀποστόλων τῆς καταστροφῆς ἐπατέφθησαν καὶ διετόκων θεμελιώδη τινὰ γνώμην περὶ ἀνωσυντάξεως τῆς ὁσμῆραι ἀποτυπυθεμένης καὶ διαλωμένης μεσαιωνικῆς ἐκείνης κοινωνίας.

Ὡς εἶπον ἤδη, ὁ κατ' ἔξοχον πρωταγωνιστὴς ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς νέας ἰδέας διὰ τῆς Ἑγκυκλοπαιδεῖας ἦτο ὁ Λιδερώ. Παράδοχρον ὑπὸ πλῆσαν ἔσοψιν πνεῦμα, ἐφείλου τε πλέον ἢ ἅπαξ τὸν θαυμασμὸν καὶ αὐτὸ τοῦ Ἰουσαῦ, καὶ αὐτοῦ τοῦ Βολταίρου. Ὁ αἰὼν δὲν δύναιται νὰ ἐκδείξῃ δεύτερον, ἔλαττον ἢ Ἰουσαῦ. Ὁ δὲ συγγραφεὺς τοῦ φιλοσοφικοῦ Λεξικοῦ Ἰγυρίζετο, ὅτι μόνον ὁ Λιδερώ εἶνε ἱκανὸς νὰ συγγράμῃ ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας. Ἡχομῆθη μετ' ἀκαταπόνητον ζήλου εἰς πάντα τὰ εἶδη τοῦ ἐπιστητοῦ, ἀλλὰ πλῆσαν τὴν δραστηριότητα αὐτοῦ ἐξουρημοποίησεν ἐπὶ μακρῶν σιμῶν ἐτῶν εἰς τὴν ἐκδοσιν τῆς Ἑγκυκλοπαιδεῖας καὶ τὴν συγγραφὴν τῶν κυριωτάτων αὐτῆς ἀρθρῶν Ἀυτοσχῆς ὁ ἀνὴρ, ὁ ἐπὶ τοσοῦτον ἐφελγύσας τὸν θαυμασμὸν τῶν συγχρόνων του, ἀπέλειπε μετὰ τὴν περίοδον τοῦ δεκάτου αἰῶνος τὸ μέγιστον τῆς φήμης αὐτοῦ. Καὶ σήμερον εἶνε γνωστὸς ἐκ τῶν τίτλων τῶν βιβλίων αὐτοῦ μᾶλλον ἢ ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν του. Ἀλλ' ὁ ἐπιθυμῶν ν' ἀναδράμῃ εἰς τὰ παρελθόν ἐκείνου τοῦ δεκάτου αἰῶνος δὲν δύναιται ἢ νὰ σταθῇ πλήρως

θαυμασμοῦ πρὸ τῆς ἐπιβλητικῆς ἐκείνης φυσιογνωμίας τοῦ κατ' ἔξοχον φιλοσοφικοῦ σκαπανέως τῆς Ἑγκυκλοπαιδεῖας.

Υπαίτιος τῆς τοιαύτης ἐπιδράσεως τῆς ἐπιδράσεως αὐτοῦ καὶ τῆς δημοτικότητος εἶνε αὐτὸς οὗτος ὁ Λιδερώ. Ἐσκόρπισε τὸ πνεῦμά του ἐν παντὶ τοῦ ἐπιστητοῦ εἶδει, ἀπαξίωσας νὰ συγκεντρώσῃ αὐτὸ εἰς συνθετικὴν τενα δημιουργικὴν παραγωγὴν. Κριτικὸς βελῆς καὶ καινοτόμος, δημιουργὸς τῆς Λισθητικῆς, μεταφυσικῆς πλήρης προτιοτυπίας, ἠθικολόγος ρηξικέλευθος, καθοδήγησε μὲν τοὺς συγχρόνους του εἴτε ἐν Γαλλίᾳ, εἴτε ἐκτὸς αὐτῆς, ὡς ἐν Γερμανίᾳ, ἐν ἡ οὐ μικρὸν ἐπέδρασαν ἐπὶ τοῦ Ἀσπαιζ, ἀλλ' οὐδεμίαν κατέχει σήμερον θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας. Καὶ ἐν τοῖσις ἐλάχιστοι ἐκ τῶν μεγάλων φιλοσοφικῶν ἀποστόλων τοῦ δεκάτου αἰῶνος ἀπόρρωσαν ὅσα ὁ Λιδερώ ἐν τῇ πνευματικῇ καὶ τῇ κοινωνικῇ μεταμορφώσει τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους.

Οἱ ὑπολειπόμενοι τῶν συνεργατῶν τῆς Ἑγκυκλοπαιδεῖας, οἷος ὁ Λαμετρι, ὁ Ἐλβέτιος, ὁ Ραβινάλ, ὁ Ὀλμπιαζ, σκερούνται ὑπὸ πλῆσαν ἔσοψιν τῶν πλεονεκτημάτων καὶ τοῦ δημιουργικοῦ πνεύματος τοῦ Νταλαμπέρ καὶ τοῦ Λιδερώ, ἀλλ' οὐχ ἦτοον καὶ τούτων ἡ ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς γαλλικῆς κοινωνίας ἠπλόξε πολλοῦ λόγου ἄξια. Ἡ δὲ αὐτῶν δὲν ἦτο συνθετικὴ, ἀλλὰ κριτικὴ, ἀναλυτικὴ ἐξ ὀλοκλήρου. Ἡλθον καὶ παρήλθον ὁ δέκατος αἰῶνος αἰὼν κατέστρεφε διὰ νὰ δημιουργήσῃ. Καὶ ἐκ τῶν ὀργάνων τῆς καταστροφῆς τὰ δραστηριώτατα πάντων ὑπῆρξαν οἱ ἀποτελέσαντες τὸν φιλοσοφικὸν ὄμιλον τῆς Ἑγκυκλοπαιδεῖας.

Παράλληλον διεξήγαγεν ἔργασιαν, ὑπερμεσοῦντος ἤδη τοῦ δεκάτου αἰῶνος, ἡ φυσιοκρατικὴ Σχολὴ τῶν Οἰκονομολόγων, ἣν ἀπετέλεσαν πρὸς τοὺς ἄλλους ὁ Καναί, ὁ Γκουρναί καὶ ὁ Μεραι Ντελαριζιέρ. Ἐμφοροῦμενοι τῶν ἰδεῶν τοῦ αἰῶνος, ἐκήρυξαν τὴν ἐλευθερίαν ὡς τὴν κατ' ἔξοχον δύναμιν τῆς οἰκονομικῆς τοῦ ἀνθρώπου λειτουργίας διὰ τοῦ περιομένου δόγματος *laissez faire, laissez passer*. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ κριτικῶντα ἔσολα καὶ μονομερῆ οἰκονομικὰ δόγματα τῆς ἐμποροκρατικῆς καὶ προστατευτικῆς Σχολῆς ἐφρόνουν, ὅτι ἡ προτιότη τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν εἶνε ἡ φρόσις, ὁ ἐπλόγιος οὗτος πλανήτης ἀποτελεῖ τὸν πραγματικὸν αὐτῶν πλοῦτον. Ἡ θεωρία τῶν φυσιοκρατικῶν ἦτο κατὰ τὸ ἦμισυ ἀληθής, διότι δὲν κατενόησαν τὴν κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν δύναμιν καὶ σημασίαν τῆς ἔργασίας, καὶ δὴ τῆς ἐλευθερίας, ὡς ἔμελλε συγχρόνως σχεδὸν νὰ καταδείξῃ ὁ Σκαίτος ἰδρυτὴς τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ὁ Ἀδὰμ Σμιθ. Ἀλλ' ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀγαθῶν τούτων καὶ φιλανθρώπων καινοτόμων τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως τοῦ δεκάτου αἰῶνος ὀπλόξεν ὑπὸ πλῆσαν ἔσοψιν καταπληκτικῇ. Ἐν τῇ διακηρύξει τῶν δικαίων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου ὀχρῶς παρατηροῦνται τὰ διδάγματα τῆς σχολῆς ταύτης τῶν φιλανθρώπων, ἐργασθέντων κατὰ τὰς ἠθελλώδεις παραμονίας τῆς ἐπαναστάσεως νὰ φωτίσῃσι τὸν γαλλικὸν λαὸν καὶ νὰ ἐμπειδώσῃσι παρ' αὐτῶ φρόνημα ὀγιές καὶ ἀνεπίληπτον. Δὲν ἦσαν οἱ φυσιοκρατικοὶ οὗτοι ἐρμηνεῖς τῶν ἀπορρήτων τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, αἰετινες μῶλις ὑπερμεσοῦντος τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἐκείνου αἰῶνος καθίσταντο καταληπτοὶ καὶ εἰς τοὺς λαοὺς, καὶ εἰς τὰς κυβερνήσεις, συνήθεις βορφοποιοί, ἐργαζόμενοι χάριν ἐπιδείξεως καὶ προσωπικῆς λαμπρόδος. Ἦσαν αὐτὸ τούτο φιλόλογοι καὶ φιλόλογοι. Καὶ μετὰ αὐτῶν ὁ πάντων κρῆτιστος ἦτο ὁ ἀνὴρ ἐκείνος, ὅστις ἀπὸ τῆς σχολῆς ταύτης ἐξελθὼν, ἐπεδείξατο μετῴνα πλεονεκτημάτων θεορητικῶν καὶ πρακτικῶν πολιτικοῦ ἀποστόλου καὶ ἠγέτου καὶ ἄστις, μετὰ τοῦ ἐμφανοῦς συγχρόνου του, τοῦ Ἀδὰμ Σμιθ, δύναιται νὰ χαρακτηρῆσθῃ ἐπαξίως ὡς ὁ δεύτερος τῶν θεμελιωτῶν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης.

Περὶ τοῦ ἀνδρῶς τούτου ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος ὁ δέκατος ἔτος ἐπνεύθησε νὰ λέγῃ: Μόνον ὁ Ἑγγυῶ καὶ ἐγὼ ἀγαπήμεν τὸν λαόν. Καὶ ὡς θεορητικὸς οἰκονομολόγος καὶ ὡς πρακτικὸς, ἀνατεθείτης αὐτῷ τῆς δευθρόνσεως τῶν οἰκονομικῶν πραγμάτων τῆς Γαλλίας, μίαν καὶ μόνον ἀνεγνώφισεν εἰς ἑαυτὸν ὀποχρῶσιν, νὰ παράσῃ τὴν εὐημερίαν εἰς τὸν λαόν, νὰ ἐξαλείψῃ εἰ δυνατόν τὴν πείναν. Τούτο ἠπλόξε τὸ πρόγραμμά του. Βιογράφος

αὐτοῦ λέγει, ὅτι εἶνε ὁ κατ' ἐξοχὴν τιμῆρας τὴν φιλοσοφίαν τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος. Προσχωρισμένος ὑπὸ τῆς οἰζογενείας του εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐπιστάδιον, ἠγωνίσθη ν' ἀκολουθήσῃ αὐτό, ἀλλ' ἡ μελέτη τῶν θεολογικῶν ἐπιστημῶν ἀποσχίσθη τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ἡλικίου ἀνδρός. Ἄγων τὸ εἰσπτόν τρίτον ἔτος τῆς ἡλικίας ἀπήγγειλε λυτίνιστι πρὸ ἐκλεκτοῦ ἀκροατηρίου τῆς Σορβόννης δύο ὀμιλίαις. Ἄς βραδύτερον μετέφρασεν εἰς τὴν γαλλικὴν γλώσσαν, αἵτινες ἐνεπαύσαν βραδυτάτην ἐντύπωσιν. Ἀνέπτυξε τὸ θέμα τῶν ἀγαθῶν, αἵτινα παρέσχεν ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐν τῇ πρώτῃ λόγῳ, ἐν δὲ τῇ δευτέρῃ τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ πρόωδον διὰ τὸν αἰῶνον. Δὲν εἶνε δυνατὸν κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ν' ἀνυπόσθῃ ἡ περὶ τῆς κραιάτου θεωρία, ἣν ἀνέπτυξε μετ' ἐκτάκτου ἐμβριθείας ὁ Γάλλος φιλόσοφος, εἰς τὸν ἐπιφανεστάτον θεωρητικὸν τῆς Προόδου. Σοφιστῶν καὶ ἐνδιαφύρον ὑπὸ πῶσαν ἐποψὴν θέμα, ὁ περ ἠγνοεῖ ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστήμη καὶ ὁ περ πρώτος πάντων ἔθηκεν ἐν τῇ νεωτέρῃ, τῇ χριστιανικῇ κόσμῳ, ὁ ἱερὸς ἐπίσκοπος τῆς Ἰταλίας ἐν τοῖς πολιτικοῖς αὐτοῦ φιλοσοφήμασιν, ἀπαγορεύσας τὴν Ἰουδαίαν, ὡς ἐπέλεξε ν' ἀπασχολήσῃ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Κονδάρνι, βραχὺ πρὶν ἢ ἀνέλθῃ εἰς τὸ ἱερόμα. Ἐν βραχυλογίᾳ αὐτοὶ ἦσαν οἱ ἄνδρες διὰ τὸν διδαγματικὸν τὸν ὁποῖον καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐνεργείας καταστρέφεται τὸ παιδαῖον καθ' ἑαυτὸν ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Βερόνῃ. Ἐξ οὐκιδήσαστε καὶ ἂν προήρχοντο φιλοσοφικῆς ἀρχῆς ἔβανον πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, πρὸς τὸ αὐτὸ τέλος. Συντηρητικοί, φιλελεύθεροι, ριζοσπαστικοί, πρόγραμμα ἑαυτῶν ὁμολογῶν τὴν ἐπαναστάτην κατὰ παντὸς θρησκευτικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν καθ' ἑαυτὸν. Οἱ αἰεῖσται τοῦτον, οἱ ζωηρότεροι, οἱ βραχύτεροι, οἱ ριζοσπαστικώτεροι, δὲν ἦσαν ἄλλως μεταφυσικοὶ κήρυκες νέας ἰδέας ἐμφρόνουν, ὅτι ἡ ἰδέα αὐτῆ ἐφαρτε νὰ κατέλθῃ ἐκ τῶν αἰθερίων σφαιρῶν τῆς μεταφυσικῆς εἰς τὴν σφαιρὴν τῆς πραγματικότητος, τῆς ἱστορίας.

Τοιοῦτο ἐπέθεσε τὸ κήρυγμα, τὸ πρόγραμμα, τὸ ἔργον τῶν νεογενετικῶν φιλοσόφων. Ἡλὼν ἢ πάντες αὐτοὶ μετακίνοῦν τοῦ βίου, ἰσὺ τὰ ἔργα καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν τελευταίων, τῶν ἐπισημάντων, ἢ καταπληκτικῆς, ἢ τραμερῆς θέλλας τοῦ 1789 ἀνετάραττε τὴν παιδαῖαν, τὴν τιμαριστικὴν Γαλλίαν. Τὸ οἰκοδόμημα κατέπετεν εἰς ἑστίαν, ἔμελλεν, ὑπὸ τὰς ἀπαιτίας καὶ τὰς βροντὰς, τὰς κατατροπὰς τῆς ἐπαναστάσεως νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητην ἡ Νέα Γαλλία, κατὰ τὸ πρόγραμμα τῶν φιλοσόφων τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος.

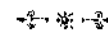
ΝΕΟΚΑΗΣ ΚΑΖΑΖΗΣ

✽ Βραβευθὲν φωτογραφικῶν Ἔργων Κ. Δ. ΚΟΝΣΟΛΑ ✽

✽ ἌΓΑΠΗ ΜΟΥ ΚΟΙΜΗΣΟΥ! ✽

ΣΤΙΧΟΙ Ι. ΠΟΛΕΜΗ Θ. ΜΟΥΣΙΚΗ Α. ΡΟΔΙΟΥ

Handwritten musical notation for the first system on the left page. It consists of a vocal line and a piano accompaniment. The lyrics are: *Α-γά-πη μου μου-*

Handwritten musical notation for the second system on the left page. The lyrics are: *μη- σου σὸν ὄ-πλο τό βα-*

Handwritten musical notation for the third system on the left page. The lyrics are: *δύ... αἰς γει-ρ' ἤ κε - - φα-*

Handwritten musical notation for the fourth system on the left page. The lyrics are: *χὴ σου μὲς α... πο. μοι - μου*

Handwritten musical notation for the first system on the right page. The lyrics are: *δὴ αἰς γει-ρ' ἤ κε - - φα. χὴ...*

Handwritten musical notation for the second system on the right page. The lyrics are: *σου μὲς α - πο. μοι - μου. δὴ...*

Handwritten musical notation for the third system on the right page. The lyrics are: *την ὕ - χ' αὐτῆ - ῖν*

Handwritten musical notation for the fourth system on the right page. The lyrics are: *μάν - πρὸ μ' ὄρα - νοι χλα φε*

ρά... .. δά' ρδ'ι ψυ-χή- μου
 ναύ-ρη μου-τά σου ρί και
 ρά... .. δά' ρδ'ι ψυ-χή μου
 ναύ-ρη μου-τά σου ρί και

rall.

α. tempo
 ρά... .. δ'αρδ'ι ψυ-χή... μου
 ναύ-ρη μου-τά σου ρί και
 ρά... ..

'Αγάπη μου κοιμήσου
 Στον ύπνο τὸ βαθύ...
 'Ας γείρ' ἡ κεφαλή σου
 Κι' ἄς ἀποκοιμηθῆ.
 *
 Τὴ νύχτ' αὐτὴ τὴ μαύρη
 Μ' ἀρθάνοιχτα φτερά...
 Θά'ρθ' ἡ ψυχὴ μου ναύρη
 Κοιτὰ σου τὴ χαρά.
 *

Θὲ νάρθη γὰ σου κλεισῶ
 Τὰ μάτια μὲ φιλῶ
 Κι' ὡς ποὺ γὰ σὲ κοιμήσῶ
 Γλυκὰ θὰ σοὺ μιλή.

Στὸν ὕπνο σου θὰ φέρῃ
 'Απ' τ' ἄνθη μυρωδιά
 Δροσοῦλ' ἀπὸ τ' ἀγέρι
 Καὶ φλόγ' ἀπ' τὴν καρδιά.

Πλήν ἤλθεν ἡ ὥρα, καθ' ἣν ἡ ἀγία ψυχὴ της εἰσάρασε ἕτερον κλωδόν, τὸν κλωδὸν τοῦ πολυκλωδίου σαρκίου καὶ τὴν στιγμὴν ποῦ ἠτένιζε τὸ μυστηριώδες τῶν δύο κόσμων μεταχίμαιον καὶ ἀπεχαιρέτα εἰς παντός τὴν λατρευμένην της

Εσμενὸ λουλούδι στὸ κήπον τοῦ Παρνασσῶ ἑνδύοντα στὰ μοσχόκλαδα τῆς μητρικῆς τοῦ ἀγάπης, συντροφευμένο μερῶνυχτα ἀπὸ τὸν παραπονεμένο καλαϊδισμόν τῆς Μαρτιζωικῆς ἀηδένου καὶ τὴν παραδεισιον εἶν τῶν φουτασιαγορικῶν κώκων τῆς μεγάλης τῶν εὐρωπαϊκῶν ποιήσεως, καθρεφτιζόμενοι ἀπαλὰ στὰ κρυστάλλινια τῆς Ἰπποκρήνης θροσόντρα καὶ τῶς φυλλοροσῆσαν ἀκαίρου διέπτι Ἰάνταλος τῆς Τέχνης αὐτὴ με ἔλην τὴν κατακαίουσαν δὴγαν τοῦ ἰσθίου δὲν εἰμποροῦσε ν' ἐγνωλοῦσθῃ στὴ μαγικὴ της ἀγκάλη, ἰδοὺ ἐν ἑλίξει ἡ πολυκλωδία τοῦ **Λάμαρη**.

Στὴ λιγερὴ καὶ κυπαρισσίγια κορμιστουσιὰ της, στὰ μεγάλα καὶ ἀλαφρῆνα τῆς μάτια, στὴν βαθύκορον νύχτα τῶν μελωνοπέτρων ἐνέβρουν τῶν, στὸν ὀλοπύρινο στεναγμὸ ποῦ ἐξετίνασσε τὸν κρατήρα τοῦ ψυχικοῦ

ἠρμιστεύου της καὶ 'στὸ αἰματοστῆλαχτο δάκρυ ποῦ ραίνοντασ μου τὰ χέρια ἀπὸ τὴν ἐπιθανάτιον κλίσην της—ζῶλε με, μέλε με, σῦριον ζῶλε με, σὰν θά με ἔλε νεκρωμένη—καὶ ἐγὼ δὲν παρέλειψα τὴν ὀλιβερὸν ταύτην καὶ σπαρακτικὴν της παραγγελίαν, σὲ ἐλ' αὐτὰ ἐνέμιζον ἐπὶ ἑξέσπα τὴν Ἰστορία ἐκείνην, ποῦ κρατῶντας τοῦ αἰσθηματισμοῦ τὸν δαυλὸν εἰς μάτην, προσεπλάθει νὰ εὔρη ἐδῶ μεν, τὸν βωμὸν τῆς ἀπροσίτου της Τέχνης ἐκεῖ δὲ, προσκυνητὰς εἰς τὴν μαρτυρικὴν της μυσταγωγίαν.

Ἐπάρχει ἐν εἶδος πτηνῶν ἠδουλῶν, συμπαδῶν, εἰκοσίτων, τὰ ἄποια καὶ εἰς τὸ δίσπλατον ἀνοιγμα τοῦ κλωδῶ τῶν δὲν ἐννοσῶν νὰπομακρυνῶσαι τῆς προσφιλοῦς των ἐστίας: Καὶ ἂν πρὸς στιγμὴν προσπερυγίσουν ἐπὶ τῆς στέγης καὶ ἐπὶ τῆς κατέναντι ἐπικαδῆσαν πλατάνου, ἐπανέρχονται πάλιν, εὐσυνείδητοι σκλάβοι, διαραμψίζοντα στοργικὰ τὸ κηκλιδωτὸν τῆς φιλίας αὐτῶν τείχος.

Ἐπολαίς τῆς ποιήσεως καὶ ἡ Ἑλένη Λάμαρη ἀντὶ νὰ πετάξῃ εἰς τὸν εὐρὸν τῆς Τέχνης καὶ ἀτέρμονα εὐρανὸν χαράσσουσα μίαν ἔγνωστον ἀλλ' ἴδιαν της τροχίαν με τὴν τολημηρὴν πτέρυγα τῆς ἰδιότητος ἐμπνεύσεως της ἐπρωτιμῶσε νὰ ἐγκλιεταί, νὰ στεγάλεται διαρκῶς με τοὺς περιπαθεῖς καὶ αἰσθηματολόγους τερετισμοῦς της εἰς τὸν ἁρμονικόν, τὸν καλλιτεκτον καὶ ὄρατον κλωδὸν τῆς Μαρτιζωικῆς ποιήσεως.

Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὴν τελευταίαν ἑκατονταετίδον Συλλογὴν της με ἔλον τὸ χρῶμα, με ἔλον τὸν τόνον, με ἔλην τὴν ρέουσαν σιγασυργίαν, εἰς τὸ βάθος αὐτῆς, εἰς αὐτὴν τὴν σφαῖραν τῆς καλλιτεχνικῆς της διανοήσεως διαθεῖα λέκη-θότως ἡ μεγάλη ψυχὴ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀλτρουιστικοῦ διδασκάλου της καὶ μόνον εἰς δύο ἢ τρία ποιήματά της μπορεῖ νὰ πῆ ὅτι ἔθεσε τὴν σφραγίδα τοῦ φρενί-πιδος προσωλισμοῦ της.

(Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήραις τὴν 8ην Μαΐου 1912)

ρῶσιν, ἐξεχείλισαν ἀπὸ τῆς ψυχῆς της τὰ μάτια δύο μεγάλα διαμάντια ἀποστει-πωμένα εἰς τὸ κρυστάλλινον πρίσμα τῆς ἑθνικῆς καὶ ἐπομένως ἀψήμιθυτου, καὶ φυσικῆς μετρικῆς μας καὶ τὰ διαμάντια αὐτὰ κρυμμένα στὸ «καλλιτέ-χνον» τὰς στίλας δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τὰ μόννα, τὰ γνήσια, τὰ ὀλοπάρ-θενα τῆς καρδίας της τραγοῦδα.